

Kristīne Gaugere

LATVIJAS
LAUKSAIMNIECĪBA
UN LAUKU ATTĪSTĪBA
EIROPAS SAVIENĪBAS
KONTEKSTĀ: PROBLĒMAS
UN RISINĀJUMI

Atbilstīgi situācijai 2003. gada martā

UDK 63(474.3)+332
Ga 852

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās Iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*) un Pašvaldību un valsts pārvaldes reformu iniciatīvu programma (*Local Government and Public Service Reform Initiative; LGI*).

Par faktu precizitāti atbild autors.

Izdevums latviešu un angļu valodā pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAITE

© Kristīne Gaugere, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2003

© Izdevniecība “Nordik”, mākslinieciskais iekārtojums, 2003

ISBN 9984–751–20–1

KOPSAVILKUMS

Pētījuma ietvaros tiek izvirzīti jautājumi, kā iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) ietekmēs dažādas sociālās grupas Latvijā. Uzmanība galvenokārt koncentrēta uz jautājumu loku, kas skar lauksaimniekus un lauksaimniecības politiku, taču Latvijas gadījumā jautājumiem attiecībā uz lauksaimniecībā nodarbinātajiem ir ļoti plaša sociālā dimensija, līdz ar to pētījums skar krietni vien plašāku problemātiku nekā lauksaimniecība.

Integrācija Eiropas Savienībā neapšaubāmi ir Latvijas ārpolitikas prioritāte. Tā kā šis nozīmīgais jautājums ietekmē visu sabiedrību un valsts turpmāko attīstību, ir svarīgi pēc iespējas pilnīgāk apzināties visas iestāšanās sekas ES.

Eiropas Savienības kopīgā lauksaimniecības politika (KLP) šobrīd ir strīdu objekts ne tikai ES iekšienē, bet arī starp ES un pārējo pasauli. KLP bieži izpelnās to valstu kritiku, kuras atrodas ārpus ES, jo tā ierobežo brīvo tirdzniecību un šo valstu eksporta iespējas uz ES. Kopīgās lauksaimniecības politikas būtība, ļoti vienkārši raksturojot, ir nodrošināt ES dalībvalstu lauksaimniekiem privilēģētu stāvokli un stabilus ienākumus.

Jau pirms iestāšanās sarunu noslēguma bija skaidrs, ka kandidātvalstu zemnieki nesaņems tādu pašu atbalstu, kā saņem jau esošo ES dalībvalstu zemnieki, un iestāšanās sarunu rezultāti to pierādīja. Ņemot vērā pašreizējās kopīgās lauksaimniecības politikas izmaksas (2001. gadā KLP budžets bija 45,5% no ES budžeta jeb 43 788,654 miljoni eiro), tas ir pilnībā saprotams, jo uzturēt pastāvošo atbalsta līmeni ir pārāk dārgi pat tagadējo ES 15 dalībvalstu ietvaros. Pēc ES paplašināšanās lauksaimnieku skaits tajā pieaugs par 56% (ES 15 dalībvalstīs patlaban ir aptuveni 6 800 000 lauksaimnieku, bet 10 kandidātvalstīs – 3 800 000). Minētie apstākļi un jautājumi, kas saistīti ar iestāšanās ietekmi uz Latvijas lauksaimniecību, veido pētījuma pamatu.

Pētījuma ietvaros veiktā aptauja parādīja, ka ES iestāšanās kontekstā zemniekus visvairāk satrauc nespēja apmaksāt dažādo ES prasību (vides, higiēnas un lopu labturības prasības) ieviešanu un bažas, vai viņi varēs turpināt saimniekošanu.

Pētījumā ir definētas galvenās problēmas, ar ko Latvijas iedzīvotāji saskartos, iestājoties ES, kā arī iespējamie šo problēmu risinājuma modeļi.

Lauksaimniecības loma

Lauksaimniecība Latvijā ir ļoti jūtīgs temats, kas saistīts ne tikai ar lauksaimniecības produkcijas ražošanu, bet, tāpat kā daudzās citās valstīs, arī ar lauku vides saglabāšanu. Latvijā lauksaimniecība lielā mērā risina arī sociālās problēmas laukos, jo ārpus lauksaimnieciskās ražošanas lauku rajonos trūkst darba vietu. No saimniecības iegūtā produkcija bieži vien kompensē zemos ienākumus un nodrošina kaut minimālus iztikas līdzekļus. Visu ES standartu un normu ieviešana, kā arī kvotas, neizbēgami novedīs pie tā, ka daudzas lauku saimniecības vairs nespēs nodrošināt līdzšinējo ienākumu līmeni. Lauksaimniecībā nodarbināto skaits samazinās un turpinās samazināties, taču citas lauku ekonomikas nozares nespēj nodrošināt stabilus ienākumus no lauksaimniecības sektora aizejošajam darbaspēkam.

Šīs problēmas risināšanā pētījums piedāvā apvienot gan netradicionālo lauksaimniecības nozaru attīstību, gan jaunu darba vietu radīšanu laukos ārpus lauksaimnieciskās ražošanas. Viena no iespējām ir veicināt bioloģisko lauksaimniecību. Tas vienlaikus ļautu zemniekiem saglabāt savu nodarbošanos un palikt uz savas zemes, saglabājot un kopjot ainavu, kā arī piegādāt tirgū kvalitatīvus, veselīgus produktus.

Iestāšanās nevēlamā ietekme uz sabiedrību kopumā

Pievienoties ES un pat pārveidotas kopīgās lauksaimniecības politikas ieviešana, visticamāk, novedīs pie pakāpeniska pārtikas preču cenu kāpuma. Līdz ar to pieaugs arī mājāsaimniecības izdevumi (pieaugs izdevumi par pārtiku, komunālie maksājumi), kas savukārt samazinās iedzīvotāju pirktspēju un īpaši ietekmēs to sabiedrības daļu, kas jau tagad dzīvo uz iztikas minimuma robežas.

Šīs problēmas risināšanā pētījums piedāvā diferencēt pievienotās vērtības nodokļa likmes un samazināt šo likmi pārtikai, vismaz līdz ES valstu vidējam līmenim.

Iestāšanās nevēlamā ietekme uz Latvijas lauksaimniekiem

Analizējot Latvijas gatavošanos iestāties ES, jāatzīst, ka bieži vien tieši pašmāju politikas veidotāji ir tie, kas zemniekiem un pārstrādes uzņēmumiem izvirza pārāk augstas prasības. Latvijas politikas veidotāji dažkārt ignorē to, ka, pirmkārt, ES bieži vien neprasa tik augstu standartu ieviešanu un, otrkārt, augstās prasības un izdevumi, kas nepieciešami to izpildei, var apdraudēt vienu no nedaudzajām Latvijas ražošanas nozarēm – lauksaimniecības produkcijas ražošanu.

Mums pašiem, politikas veidotājiem, īstenotājiem un arī sabiedrībai, ir rūpīgi jāizsver, kādus mēs vēlamies redzēt Latvijas laukus, lauksaimniekus un lauksaimniecību. Paturot

prātā šo ilgtermiņa vīziju, ir jāveido tai atbilstoša lauku un lauksaimniecības politika. ES kopīgā lauksaimniecības politika atstāj dalībvalstu ziņā veselu virkni iespēju. Svarīgi ir apzināties šīs iespējas un attiecīgi rīkoties, gan pieņemot lēmumus visos valsts pārvaldes līmeņos, gan dalot valsts budžetu.

Iestāšanās ES ir Latvijas ārpolitikas prioritāte. 2003. gada 20. septembrī Latvijā notiks referendums, kurā noskaidrosies, vai Latvijas sabiedrība atbalsta iestāšanos ES. Tā kā iestāšanās skars katru sabiedrības locekli, tad ir svarīgi, lai pirms balsojuma referendumā sabiedrībai būtu pieejama vispusīga informācija.

Taču sabiedriskās domas aptaujas par attieksmi pret Latvijas iestāšanos ES liecina ne tikai par nevienprātību vai nezināšanu. Tās zināmā mērā liecina arī par intereses trūkumu. Ir svarīgi radīt sabiedrībā interesi par iestāšanās jautājumiem ES un tad sniegt pieejamu un sabalansētu informāciju par šīs iestāšanās sekām.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	11
Eiropas Savienības konteksts	13
1. Lauku un lauksaimniecības nozares īss raksturojums	13
Lauki un lauksaimniecība	14
Saimniecību skaits un raksturojums	15
Saimniecību ekonomiskā darbība	16
Ienākumi	16
2. Galvenās problēmu jomas laukos	17
3. Pastāvošo problēmu iespējamo seku modelēšana	19
4. Problēmas un rekomendācijas kontekstā ar iestāšanos ES	20
1. problēma – Saimniecību pielāgošanās ES prasībām	20
2. problēma – Mājsaimniecības izdevumu pieaugums	25
3. problēma – Atbalsts sektoram – finansiālais un likumdošanas aspekts	31
4. problēma – Kvalitatīva sabiedrības informēšana par visām iestāšanās sekām	35
Secinājumi	53
Pielikumi:	
Pielikums Nr. 1. Aptaujas anketa	69
Pielikums Nr. 2. Pētījuma izstrādes gaita un izmantotā metodoloģija	71
Izmantotie avoti	73
Tabulu un attēlu rādītājs	75

IEVADS

Pētījuma mērķis ir kļiedēt sabiedrības apziņā iesakņojušos mītus par ES negatīvo ietekmi uz Latvijas lauksaimniecības attīstību, kā arī vērst politiķu uzmanību uz iespējamajiem veidiem, kā risināt problēmas, kas radīsies tad, ja Latvija iestāsies ES.

Pētījuma mērķis nav kļūt par “Iestāšanās ES seku rokasgrāmatu zemniekiem”, jo katra saimniecība ir individuāla (viens padoms visiem neder), un Zemkopības ministrija (ZM), kā arī Latvijas Lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centrs, regulāri veic daudzus vērtīgus pasākumus, gan lai informētu Latvijas zemniekus par iestāšanos ES, gan par iespējamajām problēmām, ar ko nāksies saskarties konkrētām saimniecībām konkrētās lauksaimniecības produkcijas ražošanas nozarēs.

Pētījums tika izstrādāts, paturot prātā divas galvenās mērķauditorijas. Pirmā no tām ir politikas veidotāji.

Viņu uzmanībai pētījuma ietvaros tiek identificētas tādas problēmas kā lopu labturības noteikumi, higiēnas un vides prasības, produkcijas kvalitātes standarti, kas skars lauksaimniecības sektoru kopumā, ietekmējot gan produkcijas ražotājus, gan neražotājus, gan lauksaimniecības produkcijas pārstrādātājus. Taču pētījumā tiek atsegtas arī tādas problēmas kā dažu preču un pakalpojumu cenu celšanās, kas skars sabiedrību kopumā – palielinās dzīves dārdzību un samazinās mājsaimniecību pirktspēju.

Otra mērķauditorija ir visplašākā Latvijas sabiedrība, īpaši tie iedzīvotāji, kas savu negatīvo nostāju – pret Latvijas iestāšanos ES – pamato ar to, ka “iestāšanās ES ir drauds Latvijas lauksaimniecībai”.

Šai mērķauditorijai pētījums sniedz informāciju par iespējām un ierobežojumiem, ar ko Latvijas sabiedrība, un galvenokārt zemnieki, saskarsies, ja Latvija iestāsies ES.

EIROPAS SAVIENĪBAS KONTEKSTS

Katra Latvijas pilsoņa tiesības ir piedalīties referendumā par Latvijas iestāšanos ES.

Latviju, tāpat kā citas ES kandidātvalstis, raksturo fakts, ka izteiktāks atbalsts dalībai Eiropas Savienībā vērojams galvenokārt:

- gados jaunāko iedzīvotāju vidū;
- finansiāli nodrošinātāko iedzīvotāju vidū;
- respondentiem ar augstāku izglītības līmeni.

Laukos dzīvojošie un lauksaimniecībā nodarbinātie, savukārt, bieži vien ir gados vecāki cilvēki, finansiāli sliktāk nodrošināti un ar zemāku izglītības līmeni.

2002. gada pirmajā pusē veiktais tendenču pētījums liecina, ka lauksaimnieku attieksme pret iestāšanos ES galvenokārt ir negatīva.

Lai varētu izprast, kādu lēmumu referendumā pieņems lauku iedzīvotāji un lauksaimniecībā nodarbinātie, un arī to, kā šis lēmums ietekmēs viņu dzīvi, ir svarīgi analizēt, izprast un apzināties, kāda ir situācija Latvijas laukos.

1. Lauku un lauksaimniecības nozares īss raksturojums

Lai atbildētu uz jautājumu, kā Latvijas lauksaimniekus ietekmēs iestāšanās ES, vispirms jāmēģina saprast, kādi ir Latvijas lauki, kāda ir lauksaimniecība, kādas galvenās problēmu jomas laukos, bet svarīgākais, – kāds ir Latvijas lauksaimnieks un kas viņam svarīgi.

Lauki un lauksaimniecība

Situācijas raksturojums ir balstīts uz statistikā pieņemto teritorijas iedalījumu pilsētās un laukos.

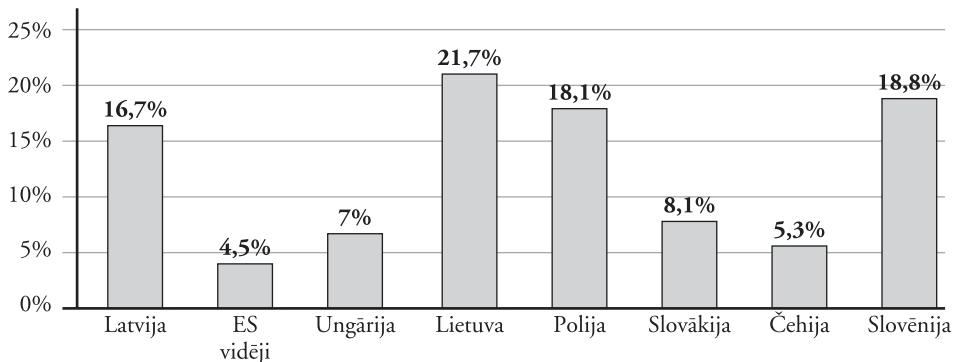
98% no valsts teritorijas aizņem lauki, kur dzīvo 31% no valsts iedzīvotājiem.¹

Lauksaimniecībā (tajā skaitā mežsaimniecībā un medniecībā) strādā 16,7% Latvijas tautsaimniecībā nodarbināto.

Salīdzinājumam – 2000. gada dati par lauksaimniecībā nodarbināto vidējo skaitu ES, kā arī citās Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs, kas tiks uzņemtas ES šajā paplašināšanās kārtā².

1. attēls

Lauksaimniecībā nodarbināto īpatsvars % no tautsaimniecībā nodarbinātajiem Latvijā, ES un kandidātvalstīs (2000. gada dati)

Latvijā lauku ekonomika pašlaik ir dominējoši atkarīga no lauksaimniecības kā galvenā nodarbinātības veida. 2001. gadā veiktās lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti liecina, ka kopumā laukos lauksaimnieciskās produkcijas ražošanā iesaistīti, t. sk. pašapgādes nolūkā, 273,2 tūkstoši jeb 45,7% no visiem lauku iedzīvotājiem³.

¹ "Lauku problēmu risināšanas un lauku attīstības koncepcija". Šī koncepcija izstrādāta, pamatojoties uz Ministru kabineta 2001. gada 27. marta sēdes protokola Nr. 13 34.§.

² Īrijas pārtikas un lauksaimniecības departamenta informācija; <http://www.irlgov.ie/daff/Publicat/Review2000/Files/Chapter8/Chapter8-7.htm> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

³ Latvijas lauku attīstības plāna projekts; teksts pieejams ZM mājas lapā www.zm.gov.lv (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Vidējais bezdarba līmenis valstī 2001. gadā ir bijis 7,7%, bet laukos šis skaitlis ir 8,9%, un, kaut gan tas izskatās visai optimistiski (bezdarba līmeņa atšķirība laukos un valstī kopumā nav pārāk liela), tomēr neatklāj patieso stāvokli⁴, jo faktiskā nodarbinātība laukos ir daudz zemāka⁵.

Ja nozarē nodarbināto skaitu skata kontekstā ar nozares pievienotās vērtības daļu iekšzemes kopproduktā (IKP), tad var iegūt priekšstatu par nozares efektivitāti.

Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs, kas tiks uzņemtas ES šajā paplašināšanās kārtā, lauksaimniecības nozares pievienotās vērtības daļa IKP ir 6% (nodarbināto vidēji 18%)⁶, ES pašreizējās dalībvalstīs lauksaimniecības nozares pievienotās vērtības daļa IKP ir 1,7% (nodarbināto vidēji 4,3%)⁷, bet Latvijā – 4,5% pie aptuveni 16,7% nodarbinātības. Šie skaitļi uzskatāmi liecina, ka Latvijā, tāpat kā citās kandidātvalstīs, šī nozare darbojas neefektīvi.

Saimniecību skaits un raksturojums

1990. gada zemes reformas rezultātā pašlaik Latvijā galvenais saimniekošanas veids ir nelielas saimniecības.

Pēc 2001. gada lauksaimniecības skaitīšanas datiem, Latvijā 2001. gadā bija aptuveni 202 000 lauku saimniecību, kuru īpašumā vai lietošanā bija 1 ha un vairāk lauksaimniecībā izmantojamās zemes vai kurās pēdējā kalendārā gada laikā bija saražota pārdošanai lauksaimniecības produkcija 1000 Ls un vairāk vērtībā.

⁴ Laukos ir izplatītas dažas slēptā bezdarba formas, piemēram, neapmaksāto ģimenes locekļu īpatsvars, kas laukos ir 13%, bet pilsētās tikai 0,3%; nepilnu darba laiku strādājošo īpatsvars laukos ir 22%, bet pilsētās 6%.

⁵ Minētie dati ir iekļauti "Lauku problēmu risināšanas un lauku attīstības koncepcijā". Šī koncepcija izstrādāta, pamatojoties uz Ministru kabineta 2001. gada 27. marta sēdes protokola Nr. 13 34.§, kur tā 3. punktā Zemkopības ministrijai ir uzdots turpmāk koordinēt Latvijas Lauku attīstības programmas un Latvijas Lauku attīstības plāna "Eiropas Savienības pirmsiestāšanās pasākumi lauksaimniecības un lauku attīstībai" realizāciju, un 6. punktā ir noteikts Ministru kabinetā iesniegt Lauku attīstības ilgtermiņa koncepciju.

⁶ Pasaules bankas ziņojums par lauksaimniecības stāvokli CAE valstīs, 2002. gads; <http://www.worldbank.sk/Data/nitra.ppt> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

⁷ ASV Lauksaimniecības departamenta ekonomisko pētījumu nodaļas statistika; <http://www.ers.usda.gov/briefing/EuropeanUnion/basicinfo.htm> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Vidēji vienas lauku saimniecības rīcībā ir 13 hektāri lauksaimniecībā izmantojamās zemes.⁸ Ja salīdzina ES un kandidātvalstu vidējo saimniecību lielumu, tad ES tas ir 19 ha (lai gan saimniecību lielums ir ļoti atšķirīgs dažādās ES dalībvalstīs, piemēram, Grieķijā tas ir 4,3 ha, bet Lielbritānijā 69,3 ha⁹), bet kandidātvalstīs vidēji 7 ha¹⁰.

Saimniecību ekonomiskā darbība

Pēc lauksaimniecības skaitīšanas datiem, 68% apsekoto lauku saimniecību lauksaimniecības produkciju neražo pārdošanai. 9,4% apsekoto lauku saimniecību pārdod vairāk nekā 50% no saražotās lauksaimniecības produkcijas, no tām tikai 1,2 tūkstoši lauku saimniecību, jeb 0,6% no lauku saimniecību kopskaita, pārdod visu saražoto lauksaimniecības produkciju.¹¹

Ienākumi

Lauku iedzīvotāju un lauksaimniecībā nodarbināto ienākumi Latvijā ir ievērojami zemāki nekā vidējie ienākumi valstī. 2000. gadā lauksaimniecībā nodarbināto darba samaksa bija tikai 78,4% no vidējās mēneša neto algas tautsaimniecībā.¹²

Laukos dzīvo 31% no valsts iedzīvotājiem. Lauksaimniecībā strādā 16,7% Latvijas tautsaimniecībā nodarbināto jeb 37% no ekonomiski aktīvajiem lauku iedzīvotājiem. Tātad lauksaimniecībā nodarbināto skaits ir salīdzinoši liels, taču viņu darba samaksa ir tikai 78,4% no vidējās mēneša neto algas tautsaimniecībā.

Saimniecības vidējais lielums ir 13 hektāri lauksaimniecībā izmantojamās zemes. 68% apsekoto lauku saimniecību lauksaimniecības produkciju neražo pārdošanai, un tikai 0,6% no lauku saimniecību kopskaita pārdod visu saražoto lauksaimniecības produkciju. Tātad saimniecības ir nelielas un lauksaimniecība pārsvarā ir dzīvesveida sastāvdaļa, nevis galvenais ienākumu avots. Nozare kopumā darbojas ekonomiski neefektīvi – ir zems pievienotās vērtības īpatsvars (IKP), bet daudz nodarbināto.

⁸ 2001. gada lauksaimniecības skaitīšanas provizorisks rezultāti; <http://www.csb.lv/Satr/lskzin.htm> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

⁹ ASV Lauksaimniecības departamenta ekonomisko pētījumu nodaļas statistika; <http://www.ers.usda.gov/briefing/EuropeanUnion/basicinfo.htm> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

¹⁰ http://europa.eu.int/comm/trade/goods/agri/index_en.htm (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

¹¹ 2001. gada lauksaimniecības skaitīšanas provizorisks rezultāti; <http://www.csb.lv/Satr/lskzin.htm>

¹² ZM un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes dati.

2. Galvenās problēmu jomas laukos

Laukus kopumā raksturo vairākas problēmu jomas, kas diezgan precīzi ir definētas arī ZM izstrādātajā "Lauku problēmu risināšanas koncepcijā":

1) nodarbinātības iespēju nepietiekamība;

Lauku ekonomika šobrīd ir dominējoši atkarīga no lauksaimniecības kā galvenā nodarbinātības veida, bet lauksaimniecībā nodarbināto skaits samazinās.

Arī valsts atbalsts lauksaimniecības attīstībai (subsīdijas, *SAPARD*, nodokļu atvieglojumi, tirdzniecības politika u. c.) ir vērsts uz lauksaimniecības sektora modernizāciju, konkurētspējas paaugstināšanu, kas sekmē lauksaimniecībā nodarbināto skaita turpmāku samazināšanos. Citas lauku ekonomikas nozares savukārt nespēj nodrošināt stabilus ienākumus ārpus lauksaimniecības no lauksaimniecības sektora aizplūstošajam darbaspēkam. Līdz šim no lauksaimniecības aizgājušais darbaspēks galvenokārt tika nodarbināts mežu apsaimniekošanā un kokapstrādē, bet meža nozare vairs nespēj uzņemt no lauksaimniecības atbrīvojušos darbaspēku, jo tās turpmākā izaugsme ir saistāma galvenokārt ar efektivitātes un darba ražīguma pieaugumu.

Arī iestāšanās ES veicinās lauksaimniecībā nodarbināto skaita tālāku samazināšanos, jo vienotas ekonomiskās telpas apstākļos būtu neiespējami saglabāt lauksaimniecības sektorā 3 vai pat vairāk reižu augstāku nodarbināto skaitu nekā vidēji ES valstīs.

Pēc ZM un Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūta (LVAEI) aprēķiniem, laukos ārpus lauksaimnieciskās ražošanas ir nepieciešamas 34 000 pilna darba laika vietas, un, turpinoties lauksaimniecības pārstrukturizācijas procesam, darba vietu vajadzība jau nākamo 2–3 gadu laikā pieaugs līdz 50 000.

2) nabadzības pieaugums;

Lauku iedzīvotāju ienākumi ir zemi. Reālie ienākumi, pēc mājsaimniecību budžetu apsekojuma datiem, laika posmā no 1996. līdz 2000. gadam ar katru gadu ir samazinājušies no Ls 56,9 līdz Ls 52,1 (2000. gada cenās). Kā jau minēts, lauksaimniecībā nodarbināto darba samaksa ir vidēji par 20% zemāka nekā vidējā alga tautsaimniecībā.¹³ Uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto personu 2003. gada laikā tiek prognozēti vidējie ienākumi Ls 785 (mēnesī vidēji Ls 65). Kaut arī tas ir vairāk nekā 2001. gadā, tomēr ir pilnīgi nepietiekami, lai sektoram piesaistītu kvalificētu darbaspēku.¹⁴

¹³ ZM un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes dati.

¹⁴ 2003. gada lauksaimniecības attīstības programma; http://www.zm.gov.lv/data/zmprog_081002.doc (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Pieaug starpība starp pilsētu un lauku iedzīvotāju ienākumiem. 1996. gadā lauku mājsaimniecību ienākumi bija 92,6% no visu mājsaimniecību ienākumiem, bet 2000. gadā – tikai 75,3%.

3) iedzīvotāju skaita samazināšanās;

Ierobežotās nodarbinātības un ienākumu iegūšanas iespējas, sociālā depresija, pakāpeniskā iedzīvotāju mobilitātes samazināšanās, nepietiekami veidotā un nekoordinētā lauku atbalsta politika ir faktori, kas ietekmē ekonomiski aktīvo, augstāk kvalificēto lauku iedzīvotāju, jaunatnes aizplūšanu uz pilsētām (īpaši uz Rīgu). Līdz ar to tiek ierobežotas lauku attīstības iespējas.

Pieaugot nabadzībai, neaktīva kļūst lauku iedzīvotāju sabiedriskā dzīve, t. i., kultūras, sporta un citu pasākumu organizēšana un piedalīšanās tajos, jo iedzīvotāju lielākā daļa praktiski visus līdzekļus izlieto primāro vajadzību apmierināšanai.

4) sociālās un ekonomiskās infrastruktūras strauja nolietošana;

Agrāk izveidotā ekonomiskā un sociālā infrastruktūra ir pakāpeniski nolietojusies, tās uzturēšana lauku teritorijās ir salīdzinoši dārga sakarā ar reto apdzīvotību un ekonomisko pasivitāti.

Turklāt, ievērojot lauku iedzīvotāju skaita un viņu ienākumu samazināšanās tendences, gan sociālās, gan ekonomiskās infrastruktūras uzturēšana turpmāk tikai sadārdzināsies. 1999. gadā 88% pagastu pašvaldību līdzekļus saņēma no Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda, un tas nozīmē, ka šīs pašvaldības nespēj par savā teritorijā gūtajiem ienākumiem pilnībā veikt likumā noteiktās funkcijas, tajā skaitā arī infrastruktūras uzturēšanu un uzlabošanu.¹⁵

5) nepietiekams un sadrumstalots finansiālais nodrošinājums;

Vairāk nekā 80% ārvalstu tiešo investīciju un nefinansiālo investīciju nonāk 7 republikas pilsētās, t. i., investīciju laukos ir 4 reizes mazāk nekā republikas pilsētās.¹⁶

6) ainavas degradācija;

Lauksaimnieciskās ražošanas apjomu samazināšanās dēļ lauksaimniecībā neizmantoto un ar krūmiem aizaugušo zemju platības ir palielinājušās. Lauksaimniecībā neizmantotā zeme 2000. gadā sasniedza 19% (443,4 tūkst. ha) no kopējās lauksaimniecības

¹⁵ ZM dati, kas pieejami ZM mājas lapā www.zm.gov.lv (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

¹⁶ Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes dati.

zemes. Saskaņā ar LVAEI pētījumiem, lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības samazināsies arī pēc iestāšanās ES. To, kas notiek ar neapstrādāto zemi, var redzēt jau tagad, praktiski visā Latvijā laukos var atrast aizaugušas teritorijas.

7) nepietiekami koordinēta valsts lauku attīstības atbalsta politika.

Nav lauku attīstības politikas pamatnostādņu un institucionālo mehānismu, saskaņā ar kuriem būtu noteikti prioritārie atbalsta pasākumi un tiktu koordinēti izmantojamie līdzekļi.

Lauku ekonomika ir atkarīga no lauksaimniecības kā galvenā nodarbinātības veida, bet lauksaimniecībā nodarbināto skaits samazinās un turpinās samazināties arī pēc iestāšanās ES. Laukos pieaug nabadzība. Turpinās jauniešu migrācija uz pilsētām. Palielinās lauksaimniecībā neizmantojāmās zemes platības.

3. Pastāvošo problēmu iespējamo seku modelēšana

Sociālās spriedzes palielināšanās

Tā kā lauksaimniecības nozarē līdz šim ir bijis viens no zemākajiem ienākumu līmeņiem un vislielākais neapmaksāto (bieži netiek izmaksāta alga un nomaksāti sociālie nodokļi, strādājot ģimenes uzņēmumā) ģimenes locekļu skaits, nākotnē tas strauji palielinās sociālo spriedzi lauku rajonos, jo iedzīvotāji, kas sasniegs darba nespējas vecumu, faktiski nesaņemot vai saņemot mazu vecuma pensiju (zemo pirmspensijas ienākumu dēļ), būs atkarīgi tikai no naturālās saimniecības.

Sociālo spriedzi palielinās arī turpmāka lauksaimniecības sektora pārstrukturēšanās, kas praksē saistīta ar lauksaimniecībā strādājošo skaita tālāku samazināšanos. Pēc dažādām prognozēm turpmākajos 3 līdz 5 gados lauksaimniecībā strādājošo skaits var samazināties pat par 40 tūkstošiem.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju migrācija un tās sekas

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju migrācija no attīstībā atpalikušajiem laukiem uz pilsētām, sevišķi uz valsts centrālo daļu – Rīgu un tās reģionu, sekmēs “ekonomisko tukšumu” un pilnīgi neapdzīvotu teritoriju izveidošanos dažādās perifērijas daļās.

Sociālās pārmaiņas laukos

Sabiedrības noslāņošanās, ierobežotā mobilitāte, sociālās un ekonomiskās problēmas palielinās lauku iedzīvotāju depresiju, un būs novērojama pakāpeniska, bet nepārtraukta lauku iedzīvotāju novecošanās un krasa sociālā noslāņošanās.

Retā apdzīvotība, ierobežotās nodarbinātības iespējas un salīdzinoši zemie lauku iedzīvotāju ienākumi kavēs nodrošināt sociālās un ekonomiskās infrastruktūras uzturēšanas izmaksas, un tā kļūs arvien nekvalitatīvāka un daudzās vietās nelietojama.

Ja lauku problēmas netiks savlaicīgi risinātas, palielināsies sociālā spriedze lauku rajonos, jo iedzīvotāji, kas sasniegs darba nespējas vecumu, faktiski nesaņemot vai saņemot mazu vecuma pensiju, būs atkarīgi no naturālās saimniecības. Turpinās samazināties lauksaimniecībā nodarbināto skaits, kā arī lauku iedzīvotāju skaits kopumā. Dažās teritorijās tas var novest pie “ekonomiskā tukšuma”.

4. Problēmas un rekomendācijas kontekstā ar iestāšanos ES

1. PROBLĒMA – Saimniecību pielāgošanās ES prasībām

Visu ES standartu un normu ieviešana, kā arī ražošanas atbalsts un kvotas, neizbēgami novedīs pie tā, ka daudzas lauku saimniecības ar savu pašreizējo darbību vairs nespēs nodrošināt līdzšinējo ienākumu līmeni.

Lai turpinātu ražot lauksaimniecības produktus, daudzu saimniecību īpašniekiem būs jāizdara izvēle, nāksies izšķirties par ražošanas paplašināšanu un noteiktu specializāciju. Taču daudzās lauku saimniecībās saimniekošana laukos ir vairāk dzīvesveids, nekā intensīva preču ražošana, un daudzi zemnieki labprāt to arī saglabātu.

Nenoliedzams ir fakts, ka šis “dzīvesveids” jau tagad nenodrošina pietiekamus ienākumus un bieži vien robežojas ar nabadzību.

Ko darīt, lai zemniekiem, kas nevēlas kļūt par daļu no intensīvās lauksaimniecības preču ražošanas sistēmas, tomēr varētu saglabāt saimniekošanu kā dzīvesveidu, tajā pašā laikā palielinot šo saimniecību ienākumus?

Ir vairāki iespējami risinājumi.

Viens veids, kā risināt šo problēmu, ir veicināt bioloģisko lauksaimniecību – piešķirot papildu līdzekļus bioloģiskās lauksaimniecības attīstībai, kā arī ieinteresējot, informējot un izglītojot zemniekus par tām iespējām, ko dod bioloģiskā saimniekošana. Popularizējot bioloģisko lauksaimniecību, līdzekļi jāvelta arī patērētāju izglītošanai un informēšanai par bioloģiskajās saimniecībās ražoto produktu priekšrocībām.

Situācijas raksturojums, kas liek domāt par šādas politikas nepieciešamību.

Bioloģiskā lauksaimniecība vienlaikus ļautu zemniekiem saglabāt savu nodarbošanos un palikt uz savas zemes, saglabājot un kopjot ainavu, kā arī piegādāt tirgū kvalitatīvus, veselīgus produktus.

Lai gan jau tagad bioloģiskā lauksaimniecība ir atzīta par perspektīvu un atbalstāmu nozari, tā vēl joprojām atrodas tikai attīstības stadijā. 2001. gada beigās ar to nodarbojās 219 sertificētu saimniecību 10 500 hektāru platībā, un pagaidām bioloģiskās produkcijas daļa kopējā pārtikas tirgū nesasniedz pat 1%. Tāpēc šai nozarei ir nepieciešama īpaša uzmanība un atbalsts.

Kāpēc tas varētu tikt īstenots?

Ir vairāki iemesli, kāpēc īpaša bioloģiskās lauksaimniecības attīstības politika varētu gūt panākumus:

1. Bioloģiskā lauksaimniecība jau tagad ir definēta kā perspektīva nozare.

Kopš 2001. gada zemnieki, kas nodarbojas ar bioloģisko lauksaimniecību, saņem atbalstu no valsts subsīdiju programmas. 2001. gadā tika sniegts atbalsts arī bioloģiskās lauksaimniecības sēklkopības sistēmas attīstībai. 2002. gada novembrī pieņemti Ministru kabineta (MK) noteikumi “Bioloģiskās lauksaimniecības produktu aprites un sertifikācijas kārtība”¹⁷ un sagatavots MK noteikumu projekts “Bioloģiskās lauksaimniecības produktu aprītē iesaistīto personu reģistrācija un bioloģiskās lauksaimniecības produktu valsts uzraudzība un kontrole”, kas tuvākajā laikā tiks apstiprināts.¹⁸

¹⁷ Latvijas Republika Ministru kabineta noteikumi, pieņemti 26.11.2002. Spēkā no 04.12.2002. Publicēti: “Latvijas Vēstnesis”, 03.12.2002., 176. num.; noteikumu teksts pieejams http://www.likumi.lv/doc.php?id=68961&rel_doc=on#REL_DOC (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

¹⁸ “Lauku Avīze”, 22.10.2002.

2. Tas ļautu saglabāt vairāk darba vietu lauksaimniecībā nodarbinātajiem, un līdz ar to šādas politikas realizācijai būtu sabiedrības atbalsts.

3. Bioloģiskās lauksaimniecības attīstības tendences Eiropā un pasaulē liecina, ka tā ir perspektīva nozare.

Pasaules attīstītājās valstīs bioloģisko preču noiets ar katru gadu palielinās par 10 līdz 15 procentiem. 1997. gadā pasaulē kopumā tirgū nonākušo bioloģisko produktu vērtība bija 10,5 miljardi ASV dolāru, 2000. gadā – 18 miljardi dolāru, bet pērn tirgū nonākušo tiro produktu vērtība jau tiek lēsta 21,2 miljardos ASV dolāru.

No šā kopējā apjoma Eiropas bioloģisko produktu tirgus apjoms ir ap 7,7 miljardiem ASV dolāru, bet ASV – 8 miljardi dolāru. Visstraujāk bioloģisko pārtikas preču tirgus attīstās Zviedrijā, taču pasaulē par galvenajiem bioloģisko preču tirgiem tiek uzskatītas ASV, Japāna, Šveice un arī ES dalībvalstis.

EK par vienu no lauksaimniecības attīstības mērķiem ir izvirzījusi mērķi sasniegt situāciju, kad bioloģiskās produkcijas ražošanai tiktu izmantoti 10% no kopējās lauksaimniecībā izmantotās zemes.

4. Bioloģiskā saimniekošana neatstāj kaitīgu ietekmi uz apkārtējo vidi, un bioloģiskās lauksaimniecības produkcija ir veselīgāka nekā tradicionālās lauksaimniecības produkcija. Līdz ar to, veicinot bioloģisko saimniekošanu, tiktu veicināta arī vides saglabāšana. Vecajās ES dalībvalstīs jau tagad notiek pakāpeniska lielo saimniecību skaita samazināšanās, jo kaitējums, ko intensīva saimniekošana nodara videi, ir praktiski nekompensējams.

Kas apgrūtina šā ieteikuma īstenošanu?

Pirmkārt, bioloģiskajās saimniecībās ražotā produkcija ir salīdzinoši dārgāka.

Bioloģiskā saimniekošana prasa vairāk cilvēkresursu, un tas ir labi, tomēr vienlaikus arī slikti, jo, ražojot mazāk intensīvi, tiek palielinātas izmaksas uz vienu produkcijas vienību. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc bioloģiskās lauksaimniecības ražojumi ir dārgāki nekā tradicionālā veidā ražotie lauksaimniecības produkti. Salīdzinājumam var minēt, ka ES bioloģiski audzētu laukaugu cena ir vidēji no 50 līdz 100% augstāka nekā tradicionālo saimniecību noteiktā cena, bioloģiski audzēti kartupeļi maksā no 50% līdz pat 500% dārgāk, savukārt lopkopības produkti ir vidēji no 8% līdz 36% dārgāki.

Pirms šā ieteikuma īstenošanas būtu nepieciešams veikt tirgus izpēti, lai noskaidrotu, vai Latvijas tirgū būs pietiekams pieprasījums pēc bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas.

Uzmanība un līdzekļi jāvelta arī patērētāju informēšanai par bioloģisko ražoto pārtikas produktu priekšrocībām.

Viens no veidiem, kā padarīt bioloģiskās lauksaimniecības produkciju konkurētspējīgāku, ir samazinātas PVN likmes piemērošana bioloģiskās lauksaimniecības produktiem, kas samazinātu patēriņa cenas, bet tādējādi palielinātos pieprasījums.

Lai kompensētu zaudējumus, ko valsts budžetā radītu šādas PVN izmaiņas, varētu ne-
daudz paaugstināt nodokļus pesticīdiem un mākslīgajam mēslojumam.

Taču nodokļu likmju grozīšana no ekonomikas viedokļa ir visai riskants pasākums, kas ne vienmēr dod gaidāmos rezultātus.

Turklāt ne visi zemnieki ir gatavi pārorientēties uz bioloģisko lauksaimniecību.

Šobrīd Latvijas laukos ir nepietiekamas nodarbinātības iespējas līdztekus tradicionālajai lauksaimnieciskajai ražošanai. Lauksaimniecībā nodarbināto skaits samazinās un turpinās samazināties, jo pēc iestāšanās ES daudzas saimniecības dažādu iemeslu dēļ būs spiestas izbeigt lauksaimniecisko produktu ražošanu. Ņemot vērā vidējos rādītājus, nodarbināto skaita samazināšanās nākamajos gados paredzēta par 8% gadā.¹⁹

Pašreizējā situācijā citas lauku ekonomikas nozares nespēj nodrošināt stabilus ienākumus no lauksaimniecības sektora aizejošajam darbaspēkam, līdz ar to ir nepieciešams ar valsts rīcībā esošajiem politiskajiem un ekonomiskajiem līdzekļiem attīstīt citas nodarbinātības iespējas laukos līdztekus tradicionālajai lauksaimnieciskajai ražošanai. Tieši mērķtiecīga valsts politika šajā jomā ļautu zemniekiem, ja būtu vēlēšanās, saglabāt natūrālo saimniecību, bet pamatienākumus gūt ārpus nodarbošanās ar tradicionālo lauksaimniecisko ražošanu.

Ilustrācijai tiek piedāvāts Somijas piemērs.

Pēc iestāšanās ES Somijā:

- kopumā lauksaimniecības produkcijas ražošanas apjoms salīdzinājumā ar patēriņu nav daudz mainījies un ir tuvs pilnīgam pašnodrošinājumam;
- palielinājies lielo saimniecību īpatsvars. To saimniecību, kuru lielums ir no 1 līdz 5 ha, kopējais skaits no 99 964 saimniecībām 1995. gadā samazinājies 2001. gadā līdz

¹⁹ 2003. gada lauksaimniecības attīstības programma, atrodama ZM mājas lapā.

76 319. Vienlaikus ir dubultojušies saimniecību skaits grupā ar platību virs 50 ha, sasniedzot 11 483 (15%). Vidējais saimniecības lielums 2001. gadā bija 29,07 ha;

- ļoti ievērojami palielinājies saimniecību skaits, kuras līdzās lauksaimnieciskajai ražošanai un mežizstrādei nodarbojas arī ar citiem uzņēmējdarbības veidiem. Tās ir 40% no kopskaita, tostarp 28,6% saimniecībās lauksaimniecība vairs nav galvenais ienākumu avots.

Svarīgākais nodarbošanās iespēju dažādošanā šķiet tas, ka lauku saimniecības visvairāk nodarbojas un gūst peļņu ar dažādiem pakalpojumiem (mašīnu iznomāšanu, transporta pakalpojumiem, ceļu tīrīšanu u. c.).

Otrs populārākais alternatīvās saimniekošanas veids ir saistīts ar energoresursiem (skaidas un skaidu briketes, biodegviela, kūdra u. c.).

Trešā lielākā grupa veic tūrisma un atpūtas pasākumu organizēšanu. Salīdzinoši mazāk saimniecību nodarbojas ar lauksaimniecības produkcijas pārstrādi, kokmateriālu apstrādi, amatniecību un tirdzniecību;

Iespējams, ka tieši dažādo iespēju izmantošanas dēļ Somijā nenotiek cilvēku masveida aizplūšana no laukiem. Gadā no laukiem uz pilsētām pāriet 1,2% iedzīvotāju un pretējā virzienā – no pilsētām uz laukiem – 1,0% iedzīvotāju.²⁰

Vērtējot situācijas attīstību Latvijā, par pozitīvu tendenci ir jāatzīst fakts, ka, lai sekmētu ar lauksaimniecisko ražošanu nesaistītas uzņēmējdarbības attīstību lauku teritorijā un vairotu iedzīvotāju ienākumu gūšanas iespējas, ZM 2002. gada pirmajā pusē izstrādāja “Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programmu”²¹ (NUAP), ko Ministru kabinets apstiprināja 2002. gada 14. oktobrī. Šīs programmas īstenošanai kopumā paredzēti 7 miljoni latu, bet pašlaik tai piešķirti 5,2 miljoni, no kuriem 3 miljoni ir finansējums no valsts budžeta.²²

Programmas ietvaros tiek atbalstīta vesela virkne darbības virzienu: rūpniecība, sadzīves, tūrisma, atpūtas un citi pakalpojumi (izņemot finanšu starpniecību, operācijas ar

²⁰ “Agropols”, 2003. gada 5. num. <http://www.lvaei.lv/apskatrakstureg.php3?raksts=4747>

²¹ Pilns Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programmas (NUAP) teksts pieejams ZM mājas lapā <http://www.zm.gov.lv/country/index.php?id=6323&searchtxt=nelauksaimnieciskās> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

²² “Latvijas Vēstnesis”, 11.12.2002. http://www.lvaei.lv/zinas_nuwin.php3?zina=5326 (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

nekustamo īpašumu, valsts pārvaldi un aizsardzību un tirdzniecību), būvniecība, amatniecība, ar programnodrošinājuma un datortehnikas komplektāciju saistīta uzņēmējdarbība, akvakultūra, medniecība.²³

2. PROBLĒMA – Mājsaimniecības izdevumu pieaugums

1. Pieskaņojot Latvijas nodokļu sistēmu ES prasībām, tiek ieviesta jauna pievienotās vērtības nodokļa likme – 9%.

Sākot ar 2003. gada 1. janvāri, ieviesta 9% PVN likme tiem pakalpojumiem un precēm, kuriem līdz šim tāda netika piemērota.²⁴ Ar PVN (9%) šobrīd apliek:

- veterināro medikamentu un veterinārmedicīnas preču piegādi;
- veterinārmedicīnas pakalpojumus;
- zīdaiņiem paredzēto specializēto produktu piegādi;
- masu informācijas līdzekļu piegādi (izņemot erotiska un pornogrāfiska rakstura masu informācijas līdzekļus);
- ūdens piegādi centralizētā ūdensapgādes sistēmā;
- kanalizācijas pakalpojumus;
- sadzīves atkritumu savākšanas, pārvadāšanas un apglabāšanas pakalpojumus.

2003. gadā PVN 9% likme joprojām netiek piemērota medikamentiem, medicīnisko ierīču un medicīnas preču piegādēm, kā arī oriģinālliteratūrai.

No 2005. gada PVN tiks piemērots arī iedzīvotāju maksājumiem par apkuri un silto ūdeni.

2. ES KLP ieviešana, visticamāk, novedīs pie pakāpeniska pārtikas preču cenu kāpuma.

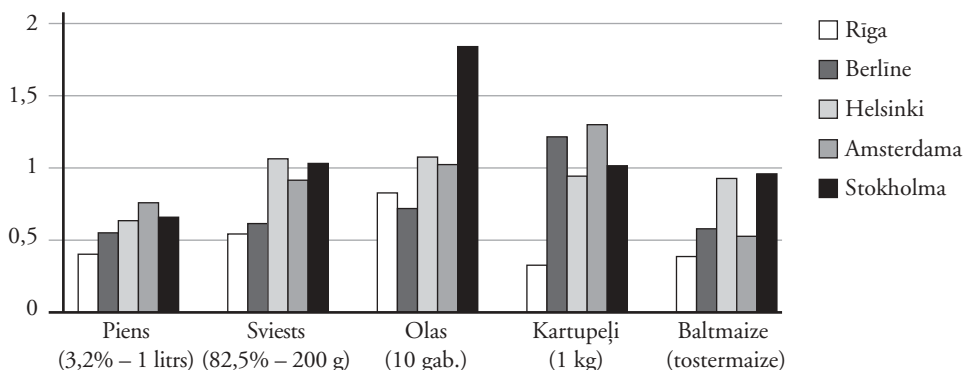
2.1. ES pārtikas produktu cenas vidēji ir augstākas nekā Latvijā. Tas rada pamatu pieņēmumam, ka ar laiku notiks cenu izlīdzināšanās un Latvijā pārtikas cenas augs (gan vienotā tirgus un brīvās konkurences ietekmē, gan augot izejvielu un darbaspēka izmaksām, arī citām ar ražošanu saistītajām izmaksām, piemēram, degvielas un elektroenerģijas cenām utt.)

²³ NUAP; <http://www.zm.gov.lv/country/index.php?id=6323&searchtxt=nelauksaimnieciskās>

²⁴ Taču ir arī izņēmumi, kad piemērotā 9% PVN likme ir mazāka par līdz šim piemēroto. Izņēmums ir, piemēram, viesu izmitināšanas pakalpojumi viesu izmitināšanas mītnēs.

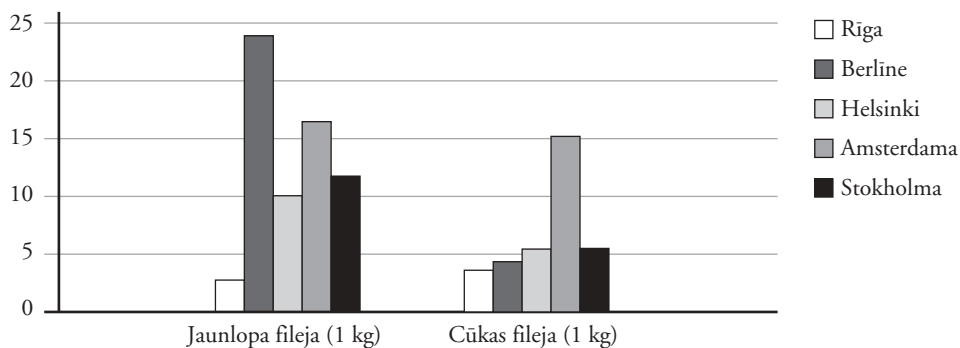
2. attēls

Dažu pārtikas preču cenas eiro Eiropas pilsētās (2002. gada septembris)

3. attēls

Gaļas cenas eiro dažās Eiropas pilsētās (2002. gada septembris)

2.2. Izmaksas, kas saistītas ar ES sanitāro normu ieviešanu (piemēram, ES standartiem atbilstošas kautuves), paaugstinās galaprodukta cenu.

2.3. Tirgū vairs nenonāks salīdzinoši lētākie, bet ES kvalitātes standartiem neatbilstošie pārtikas produkti.

2.4. ES KLP ieviešanas rezultātā Latvijā tiks noteiktas ES līmeņa intervences cenas dažām produktu grupām. (ES KLP pastāv garantētas cenas, kuras tiek uzturētas ar

intervences palīdzību, piemēram, piena sektorā šī cena ir 1,5 reizes augstāka par vidējo iepirkuma cenu Latvijā²⁵). Saskaņā ar ES KLP reformu plāniem intervences cenas varētu arī augt, tādējādi sadārdzinot galaproduktu.

3. Īpaši augs akcizēto preču cenas.

3.1. Augs vairāku preču akcīzes nodoklis (alum, cigaretēm, naftas produktiem). Līdz ar to paredzama degvielas cenu celšanās, kas, savukārt, varētu sadārdzināt kā sabiedriskā transporta pakalpojumu cenas, tā arī citu preču un pakalpojumu cenas.

3.2. Papildus tam degvielas cenas ietekmēs arī nepieciešamība sasniegt ES degvielas kvalitātes prasības, ieviest vides un drošības standartus benzīntankos un naftas bāzēs, kā arī veidot valsts naftas rezerves krīzes situācijai.

No iepriekšminētā var secināt, ka augs mājsaimniecības izdevumi trīs galvenajās grupās:

- komunālie maksājumi (sakarā ar PVN ieviešanu ūdens piegādei centralizētā ūdensapgādes sistēmā²⁶, kanalizācijas pakalpojumiem²⁷, sadzīves atkritumu savākšanas, pārvadāšanas un apglabāšanas pakalpojumiem, kā arī ar paredzamo PVN apkurei);
- pārtikas preces (ražošanas izmaksu palielināšanās cenu izlīdzināšanas un citu faktoru ietekmē; daudzi eksperti uzskata, ka, iestājoties ES, agri vai vēl vēlu celsies arī algas, taču arī algu paaugstināšanās netieši ietekmēs produktu cenas, jo palielināsies darbaspēka izmaksas);
- transports.

Kāpēc šie it kā niecīgie cenu kāpumi ir svarīgi Latvijas iedzīvotājiem? (Vislielākais cenu kāpums noteikti būs tabakas izstrādājumiem, taču smēķētāju skaita samazināšanos kā pozitīvu efektu ir nosaukusi Ārlietu ministrija (ĀM)).²⁸ Pārējām precēm un pakalpojumiem cenas varētu augt par dažiem santīmiem uz vienu vienību, kas pirmajā brīdī šķiet visai nenožīmīgi.)

²⁵ Ja 2005. gadā ražotājs par nodotā piena litru saņemtu par 5 santīmiem vairāk nekā pašlaik (kas ir vislicamākais pieauguma apjoms), mazumtirdzniecībā piens kļūtu par 6 santīmiem dārgāks. Tātad piens ar 2,5% tauku saturu tagadējo 22 līdz 24 santīmu vietā varētu maksāt 30 santīmu; savukārt, ja Latvijas zemnieki 2004. gadā saņem tikpat, cik Rietumeiropas piena ražotāji – 17 santīmus par litru, tad veikalā piens varētu būt pat par 10 santīmiem dārgāks nekā šobrīd.

²⁶ Par vienu kubikmetru ūdens būs jāmaksā 3,6 santīmi vairāk ("Diena", 15.01.2003.).

²⁷ Šā pakalpojuma cena palielināsies par 5,8 santīmiem mēnesī ("Diena", 15.01.2003.).

²⁸ <http://www.am.gov.lv/lv/index.html?id=3297>

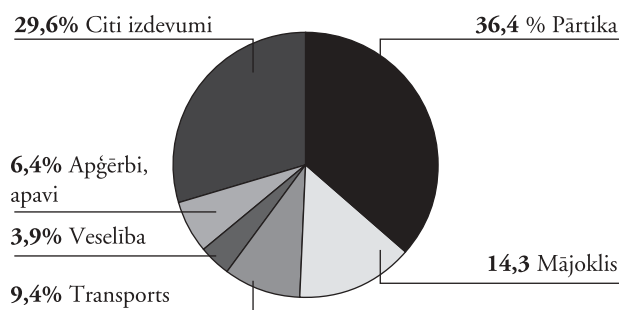
Galvenokārt tāpēc, ka tieši uzturam, mājoklim un komunālajiem pakalpojumiem, kā arī transportam, mājsaimniecība tērē lielāko daļu savu ienākumu.

Patēriņa izdevumu struktūra ir viens no rādītājiem, kas visai precīzi raksturo ne tikai patēriņa prioritātes, bet arī sabiedrības vajadzību apmierināšanas līmeni. Galvenās patēriņa prioritātes mājsaimniecībā Latvijā ir:

- izdevumi par uzturu (36,4%)²⁹;
- izdevumi par mājokli un komunālajiem pakalpojumiem (14,3%);
- transporta izmaksas (9,4%)³⁰.

4. attēls

Mājsaimniecības izdevumu sadalījums Latvijā (2002. gada dati)

Kāds ir risinājums?

Ņemot vērā faktu, ka cenu kāpums paredzams visās minētajās preču un pakalpojumu grupās, ir loģisks secinājums, ka vismaz pirmajā posmā pēc iestāšanās iedzīvotāju pirktspēja samazināsies. Protams, ar laiku pieaugs arī iedzīvotāju ienākumi, taču nav nekāda pamata prognozēt strauju iedzīvotāju ienākumu palielināšanos.

Līdz ar to vienīgais veids, kā iedzīvotāju rīcībā atstāt vairāk līdzekļu, ir samazināt pilnīgi nepieciešamos izdevumus.

²⁹ ES vidēji pārtikas precēm tiek tērēti tikai 17% no mājsaimniecības ienākumiem. <http://www.ers.usda.gov/briefing/EuropeanUnion/basicinfo.htm> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

³⁰ Informācija pieejama Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā <http://www.csb.lv> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Viens no risinājumiem ir veikt izmaiņas pievienotās vērtības nodokļa likmēs, samazinot to pārtikai.

Situācijas raksturojums, kas liek domāt par šādas politikas nepieciešamību:

1. pēc iestāšanās ES palielinātos vairāku pārtikas produktu cenas (palielinātos arī dažu citu preču un pakalpojumu cenas, jo to prasa nodokļu likmju saskaņošana);
2. Latvijas iedzīvotāju ienākumi jau tā ir ievērojami zemāki par ES iedzīvotāju ienākumiem, un pie cenu celšanās, kas būs neizbēgama, sabiedrības lielākās daļas dzīves līmenis pasliktināsies;
3. izmaiņas īpaši skars sociāli jutīgās iedzīvotāju grupas, kuru ienākumu līmenis ir tuvu iztikas minimuma robežai vai pat zem iztikas minimuma (iztikas minimums – aptuveni Ls 88³¹, vidējā alga pēc nodokļu nomaksas – aptuveni Ls 121³², vidējā vecuma pensija – Ls 58,16³³).

PVN samazināšana pārtikai:

- samazinās pārtikas cenas mazumtirdzniecībā;
- aktivizēs pārtikas ražošanas nozari;
- veicinās apgrozījuma pieaugumu arī citās nozarēs, jo līdzekļus, kas ietaupīti uz pārtiku, iedzīvotāji tērēs citām vajadzībām.

Kāpēc tas varētu tikt īstenots?

1. Vairākās ES valstīs atsevišķām pārtikas precēm tiek piemērota samazināta PVN likme.³⁴

³¹ <http://www.csb.lv/Satr/rad/D5.cfm?kurs3=D5>

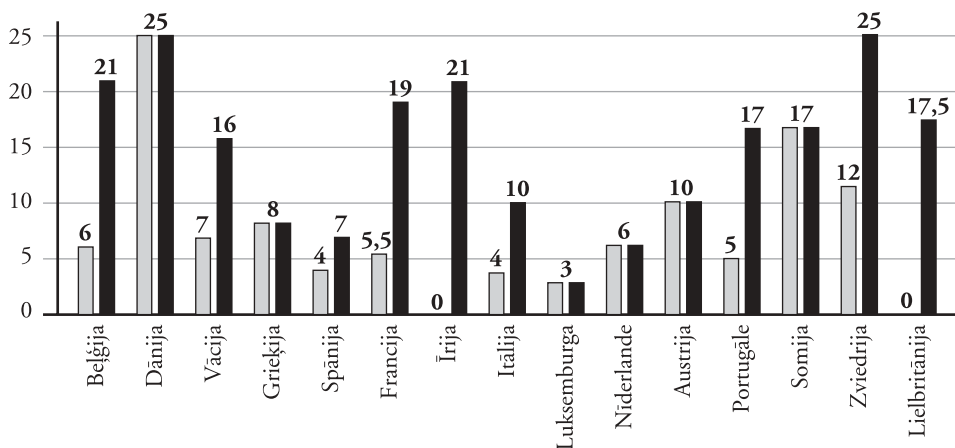
³² Oficiālie dati par 2002. gada 4. ceturksni vēl nav pieejami, tāpēc šis rādītājs var mainīties. <http://www.csb.lv/Satr/rad/E3d.cfm?kurs3=E3d>

³³ 2001. gada dati.

³⁴ PVN likmes ES dalībvalstīs, situācija uz 2002. gada 1. maiju. http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/publications/info_doc/taxation/tva/taux_tva-2002-5-len.pdf (saite pārbaudīta 10.05.2003.).

5. attēls

Zemākās un augstākās PVN likmes pārtikai ES dalībvalstīs (2002. gada dati)

2. Šādam ieteikumam būtu nodrošināts sabiedrības atbalsts;

3. Lai kaut daļēji kompensētu valsts budžetam neiegūtos ienākumus, iespējams palielināt citas nodokļu likmes, piemēram, azartspēļu nodokli vai akcīzes nodokli alkoholam. Protams, tas neatrisinās situāciju pilnībā.

Kas apgrūtinā šā ieteikuma īstenošanu?

1. Kā jau minēts iepriekš, nodokļu likmju grozīšana ne vienmēr dod gaidāmos rezultātus. Samazinot PVN pārtikai, ieguvēji būtu ne tikai maznodrošinātie iedzīvotāji, bet arī tie, kuriem ir pietiekami lieli ienākumi. Tas, ka PVN likme pārtikai tiks samazināta par 50%, nebūt nenozīmē, ka arī mazumtirdzniecībā pārtikas preču cenas samazināsies tieši par 50% no PVN.

2. Diferencētu nodokļu likmju administrācija ir sarežģītāka un prasītu papildu investīcijas.

3. Valsts budžetā ienākumi no pārtikas PVN ir visai ievērojami.

Valsts pamatbudžeta ieņēmumi no PVN 2002. gadā bija 397 681 427 latu. Paturot prātā, ka 36,4% no māsaimniecības izdevumiem tiek tērēti pārtikai (pie nosacījuma, ka arī par pārējiem māsaimniecības izdevumiem tiek nomaksāts PVN 18% apjomā, kaut gan tā nav, jo līdz šim par komunālajiem maksājumiem PVN netika iekasēts). Samazinot PVN pārtikai kaut vai uz pusi, valsts budžetā neienāks aptuveni 72 378 020 latu.

Salīdzinājumam – 2002. gadā Valsts aizsardzībai, drošībai un integrācijai NATO tika atvēlēti 90,96 miljoni latu.

Otrs iespējama ar cenu kāpumu saistīto problēmu risinājums ir īpašas pabalstu shēmas izstrāde mazturīgajiem.

Šādas shēmas priekšrocība, salīdzinot ar PVN samazināšanu, ir tāda, ka tā sasniegs tieši tās sociālās grupas, uz kurām būs orientēta.

Šādas pieejas nozīmīgākais trūkums ir tas, ka šādu maksājumu iespējama avots ir valsts sociālais budžets, kurā jau šobrīd nepietiek līdzekļu, lai sekmīgi risinātu visas sociālās problēmas valstī.

Ņemot vērā, ka cenu kāpums, iestājoties ES, ir praktiski neizbēgams, nepieciešams apzināt visas iespējamās cenu kāpuma jomas un sekas, precīzi definēt sociālās grupas, kuras visvairāk cietīs no šīm sekām, un izstrādāt mehānismu, kas samazinātu cenu kāpuma negatīvo efektu.

3. PROBLĒMA – Atbalsts sektoram – finansiālais un likumdošanas aspekts

Lauksaimniecības kontekstā analizējot Latvijas gatavošanos iestāties ES, jāatzīst, ka bieži vien tieši pašmāju politikas veidotāji ir tie, kas zemniekiem un pārstrādes uzņēmumiem izvirza augstas prasības, ignorējot faktu, ka, pirmkārt, ES bieži vien neprasa tik augstu standartu ieviešanu, un, otrkārt, ka augstās prasības un izdevumi, kas nepieciešami to ieviešanai, var apdraudēt vienu no nedaudzajām Latvijas ražošanas nozarēm – lauksaimniecības produkcijas ražošanu.

ES KLP dalībvalstu ziņā atstāj veselu virkni iespēju. Svarīgi ir ne tikai apzināties šīs iespējas, bet arī attiecīgi rīkoties, gan pieņemot lēmumus visos valsts pārvaldes līmeņos, gan arī dalot valsts budžetu.

Ilgtermiņa lauksaimniecības un lauku attīstības vīzija ir nepieciešama, lai īstenotā politika – gan finansiālā atbalsta, gan likumdošanas jomā – būtu konsekventa un orientēta uz noteiktu mērķu sasniegšanu.

Vispirms par finansiālo atbalstu lauksaimniecības nozarei

Valsts atbalsts lauksaimniecībai palielinās. 2003. gadā subsīdijām tiek piešķirti aptuveni 27,3 miljoni latu. Salīdzinot šo skaitli ar 2002. gada subsīdijām (30,4 miljoni latu, no

kuriem 5,9 miljoni latu bija sausuma kaitējuma kompensācija), kopumā šajā gadā atbalsts zemniekiem ir palielinājies par 2,8 miljoniem latu.

Taču Latvijas gadījumā subsīdijas nav tikai tā nauda, ko zemnieks, var "ieart zemē", jo gan Lauku saimniecību uzskaites datu analīzes tīkls (SUDAT), gan Integrētās administratīvās kontroles sistēmas izveide (IAKS)³⁵, gan citi reģistri ZM būs jāturpina finansēt no subsīdiju naudas.³⁶

Arī *SAPARD* programmas līdzfinansēšanai prasīto 4,4 miljonu latu vietā plānots piešķirt tikai vienu miljonu.

Tiktāl par budžetu, taču, lai gan ilgtermiņa attīstība ir atkarīga no finansējuma, ir arī otrs, iespējams, pat svarīgāks, ilgtermiņa attīstību ietekmējošs faktors – valsts likumdošana.

Kaut arī ES pieļauj, ka dalībvalstis izstrādā nacionālo likumdošanu, kuras ietvaros lauksaimniecības un pārtikas uzņēmumiem tiktu piemērotas vienkāršākas prasības darbībai nacionālajā un lokālajā tirgū, Latvija līdz šim to nav darījusi.

Līdz ar to visiem uzņēmumiem ir jāsakārto savas ražotnes atbilstoši visām ES prasībām. Ja tāda nacionālā likumdošana, kāda šobrīd pastāv praktiski visās ES dalībvalstīs, būtu izstrādāta, uzņēmumiem būtu nepieciešami mazāki finansiālie ieguldījumi un tiem rastos iespēja turpināt savu uzņēmējdarbību un pakāpeniski veikt nepieciešamos uzlabojumus.³⁷

Pēc LVAEI ekspertes Ligitas Meleces vērtējuma, Latvijā lauksaimniecības un pārtikas likumdošanas harmonizēšanā ar ES normatīvajiem aktiem dažos gadījumos tiek neprecīzi izprastas direktīvas un regulas. Savukārt labas prakses kodeksu prasības nereti Latvijas likumdošanas harmonizēšanas procesā tiek uzskatītas par obligātām, kaut gan to ieviešana ir brīvprātīga un tajos iekļautajām prasībām ir ieteikuma raksturs, piemēram, tualetu skaits uzņēmumā, kā norādījusi LVAEI speciāliste.³⁸

³⁵ Ja IAKS sistēma netiks ieviesta, zemnieki nevarēs saņemt ES maksājumus.

³⁶ <http://lvaei.lv/agropolsreg.php3?numurs=299&crubr=69> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

³⁷ Vienkāršotas prasības ir iespējams izstrādāt uzņēmuma infrastruktūrai, iekārtojuma un paškontroles sistēmu izstrādei un ieviešanai. Taču pašlaik prasības tiek nosacītas, neņemot vērā, cik liels ir uzņēmums, neatkarīgi no tā, vai tas strādās tikai vietējam tirgum, vai veiks eksportu uz ES. Pašreiz Latvijas likumdošana nosaka to, ka visiem pārtikas uzņēmumiem ir jāatbilst ES prasībām.

³⁸ http://www.bode.lv/zinas_view_maker.php3?id_zina=6022 (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Mums pašiem ir rūpīgi jāapsver, kādus mēs vēlamies redzēt Latvijas laukus, Latvijas lauksaimniekus un lauksaimniecību. Paturot prātā šo ilgtermiņa vīziju, jāveido tai atbilstoša valsts lauku un lauksaimniecības politika. ES KLP dalībvalstu ziņā atstāj veselu virkni iespēju. Svarīgi ir ne tikai apzināties šīs iespējas, bet arī attiecīgi rīkoties, gan pieņemot lēmumus visos valsts pārvaldes līmeņos, gan arī dalot valsts budžetu.

Situācijas raksturojums, kas liek domāt par šādas vīzijas nepieciešamību

2002. gada jūnijā Ministru kabineta noteikumos tika iekļauta prasība, ka pienu, kas paredzēts realizācijai, no 2003. gada 1. janvāra vairs nedrīkstēs slaukt ar rokām, bet tikai ar slaukšanas aparātiem. Pēc lauksaimnieku protestiem vēlāk šī prasība tika atcelta, jo ES likumdošana neparedz aizliegumu pienu slaukt ar rokām, taču Latvijā to vēlējās ieviest par obligātu.

Šāda situācija ir nepieļaujama, bet var būt iespējama, ja trūkst priekšstata, kādus vēlamies redzēt Latvijas laukus un lauksaimniekus pēc 10 gadiem.

Ja vēlamies, lai saimniecības, kurās tiek turēta viena govys, pilnībā izzustu, jāievieš ne tikai obligāta prasība slaukt pienu ar slaukšanas aparātiem, bet arī citas tikpat grūti izpildāmas prasības.

Ja vēlamies, lai mazie uzņēmumi laukos varētu turpināt pastāvēt, jāizstrādā nacionālā likumdošana pārtikas ražošanas un pārstrādes uzņēmumu darbībai vietējā tirgū.

Īpaši svarīgi ir vērst uzmanību uz to, ka nacionālo likumdošanu vēl ir iespējams sakārtot. Tās ieviešanas rezultātā tiktu saglabāti gan nelielie ražotāji, gan nelielie pārstrādātāji, kuru pastāvēšana dod iztikas līdzekļus un darbu daudziem lauku iedzīvotājiem. Tam ir nepieciešama izpratne par vēlamo lauku un lauksaimniecības attīstības nākotni un politiskā griba.

Ieteikumi nacionālās likumdošanas sakārtošanai:

1. Ņemt vērā citu ES dalībvalstu pieredzi un ES direktīvas un regulas, kā arī KLP attīstības tendences.

ES direktīvās un regulās, kas attiecas uz lauksaimniecības produkcijas ražošanu un pārstrādi, ir minēti 2 atšķirīgi jēdzieni: uzņēmuma reģistrēšana un uzņēmuma atzīšana.

ES nosacījumos ir nepārprotami prasīts, lai pārtikas ražošanas uzņēmumi tiktu reģistrēti. Bet atzītiem jābūt tikai tiem uzņēmumiem, kas darbojas kopējā ES tirgū.

Piemēram, vienkāršās tradicionālās siera ražotnes nebūt nav jāatzīst, tās vienkārši jāreģistrē. Arī tie piena pārstrādes uzņēmumi, kas ražo lokālajam tirgum, ir tikai jāreģistrē. Turklāt uzņēmumi, kas ražo un pārstrādā augu izcelsmes produkciju, vispār nav jāatzīst, – tie tikai jāreģistrē.

Nosacījums galvenokārt attiecas uz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, un jau spēkā esošajās regulās ir definēts, kas ir lielais un kas – mazais ražotājs.

No 2004. gada 1. janvāra ES stāsies spēkā jauni higiēnas noteikumi – gan vispārējie, gan speciālie – attiecībā uz dzīvnieku valsts produkciju, un tie ietvers arī primāro ražošanu. Visās dalībvalstīs jau notiek šo noteikumu projektu apspriešana.

Projekti paredz, ka tiks atceltas higiēnas sadaļas, kas līdz šim bija ietvertas visās vertikālajās regulācijās. Turpmāk plānots saglabāt tikai daļu no higiēnas sadaļās ietvertās informācijas. Ir kopējās higiēnas regulas, kas nosaka vispārējos principus. ES jau šajās regulās secinājusi, ka iepriekšējās vertikālās regulācijas ir ierobežojušas ražotājus, jo nav ļāvušas ražot produkciju ar jaunām tehnoloģijām, nedz arī ļauj to darīt pēc tradicionālajām tehnoloģijām.

Pastāvošajā likumdošanā bija atļautas nacionālās prasības vietējam tirgum, bet jaunajās regulās būs vienkāršotas prasības mazajiem un vidējiem uzņēmumiem visā ES ekonomiskajā zonā.

2. Ņemt vērā Latvijas situāciju un apstākļus.

Pēc Pārtikas un veterinārā dienesta (PVD) informācijas visbiežāk konstatētie pārkāpumi pārtikas pārstrādes uzņēmumos ir saistīti ar “paškontroles sistēmas ieviešanu”³⁹ un ar to, ka uzņēmumu uzbūve (ēkas, telpas, teritorija) un konstrukcijas neatbilst higiēnas prasībām.

Kāpēc tas varētu tikt īstenots?

ES valstu pieredze rāda, ka nacionālā likumdošana, kas ļauj mazajiem uzņēmumiem saglabāt savu ražošanu un turpināt attīstīties, tādējādi nodrošinot darbavietas un ienākumus, sekmīgi darbojas daudzās ES valstīs.

³⁹ Viens no paškontroles mehānismiem, ko šobrīd ievieš daudzi uzņēmumi, ir *HACCP* – bīstamību analīze un kritiskie kontroles punkti, bet ES dokumentos ir norādīts, ka maziem un vidējiem uzņēmumiem sakarā ar apmācīta personāla un līdzekļu trūkumu *HACCP* ieviešana nav obligāta, jāņem vērā katras dalībvalsts izstrādātās vadlīnijas. Tādēļ dalībvalstīm 12 mēnešu laikā pēc 2004. gada 1. janvāra jāziņo Briselei, kādas vadlīnijas šīm ražotnēm ir izstrādātas. *HACCP* nekaitīguma sistēmas ieviešana attiecas vienīgi uz lielajiem uzņēmumiem.

Par piemēru var minēt ES dalībvalsti Dāniju.

Dānijā ir 4 lieljaudas kautuves, kas ir atzītas un veic eksportu uz ES, bet no 127 mazjaudas kautuvēm tikai deviņas ir atzītas ES un tiesīgas eksportēt precī uz pārējām Savienības valstīm, savukārt mazjaudas kautuvju produkcija aizņem 40% no Dānijas gaļas tirgus apjoma.

Otrs iemesls, kāpēc šādas likumdošanas izmaiņas varētu tikt veiktas, ir lielais atbalsts, ko tāda iniciatīva saņemtu no Latvijas uzņēmējiem. Aptaujājot Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomes (LOSP) biedrus, var droši secināt, ka liela daļa Latvijas uzņēmumu šobrīd būtu ar mieru strādāt tikai lokālajam vai nacionālajam tirgum.

Kāpēc tas nevarētu tikt īstenots?

Iespējams, ka valsts pārvaldē trūkst resursu, lai nodarbotos ar pamatotu un reālistisku, kā arī sabiedrībai pieņemamu ilgtermiņa attīstības perspektīvu izstrādi.

Runājot konkrēti par nacionālās likumdošanas izstrādi, kas ļautu mazajiem uzņēmumiem saglabāt savu ražošanu, iespējams, šāds priekšlikums neizturētu lielo uzņēmumu pretestību. Lielie uzņēmumi, no kuriem vairums būs spējīgi sakārtot ražotnes atbilstoši ES prasībām, varēs daudz brīvāk strādāt, ja nepastāvēs mazo uzņēmumu konkurence.

4. PROBLĒMA – Kvalitatīva sabiedrības informēšana par visām iestāšanās sekām

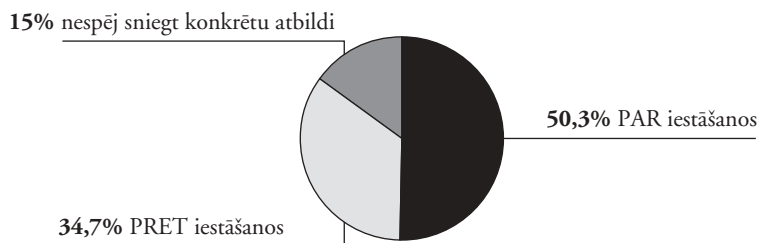
2003. gada 20. septembrī Latvijā notiks referendums, kura rezultātā tiks noskaidrots, vai Latvijas sabiedrība atbalsta iestāšanos ES.

“Latvijas fakti” 2003. gada martā izdarītās sabiedriskās domas aptaujas rezultāti liecina⁴⁰, ka, ja 2003. gada martā būtu noticis referendums, tad PAR Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā balsotu 50,3% aptaujāto LR pilsoņu, savukārt PRET šādu Latvijas soli – 34,7% balsstiesīgo iedzīvotāju. 15% cilvēku vēl nebūtu izlēmuši. Tā kā iestāšanās ES ir Latvijas stratēģiskā prioritāte, svarīgi, lai tie, kas septembrī piedalīsies referendumā, izdara pārdomātu un informētu lēmumu.

⁴⁰ EIB mājas lapa <http://www.eib.gov.lv/doc/sabdom/200303.doc> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

6. attēls

Balsojuma rezultāti par iestāšanos ES,
ja referendums būtu noticis 2003. gada martā

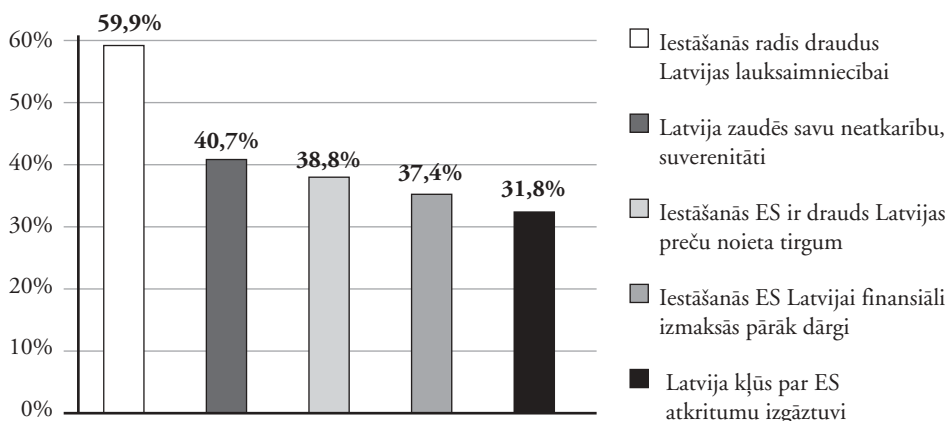

Savukārt "Latvijas fakts" 2002. gada novembrī izdarītās sabiedriskās domas aptaujas rezultāti liecina⁴¹, ka **nozīmīgākais arguments balsot PRET Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā ir tas, ka iestāšanās radīs draudus Latvijas lauksaimniecībai**. Šo iemeslu kā vienu no 5 svarīgākajiem minēja lielākā daļa (59,9%) aptaujāto eiroskeptiķu.

Nākamajās vietās nozīmīgāko faktoru sarakstā, kāpēc aptaujātie Latvijas iedzīvotāji balsotu PRET Latvijas dalību Eiropas Savienībā (vairāk nekā 25% ES pretinieku), ierindojās šādi argumenti: Latvija zaudēs savu neatkarību, suverenitāti, iestāšanās ES ir drauds Latvijas preču noieta tirgum, iestāšanās ES Latvijai finansiāli izmaksās pārāk dārgi, Latvija kļūs par ES atkritumu izgāztuvi.

7. attēls

Galvenie iemesli, kāpēc aptaujātie balsotu PRET iestāšanos ES

⁴¹ EIB mājas lapa <http://www.eib.lv/doc/sabdom/200211.doc>

Šādi pētījumu rezultāti liecina, ka:

1) Sabiedrībā bieži vien dominē mīti par ES, un tieši mīti var noteikt sabiedrības iespējamo balsojumu referendumā.

Viens no tādiem ir mīts par draudiem Latvijas lauksaimniecībai, kura radišanā savu artavu ieguldījuši arī mediji⁴², ļoti kategoriski vērtējot ES EK piedāvājumu kandidātvalstīm, kas tika publiskots 2002. gada 30. janvārī. Otrs mīts varētu būt saistīts ar Latviju kā atkritumu izgāztuvi.

2) Trūkst precīzas un sabalansētas informācijas par iestāšanās ES dažādām sekām. Viena no jomām, kurā trūkst sabalansētas informācijas, ir lauksaimniecības attīstības iespējas, kā arī jautājumi, kas saistīti ar Latvijas neatkarību un suverenitāti pēc iestāšanās ES.

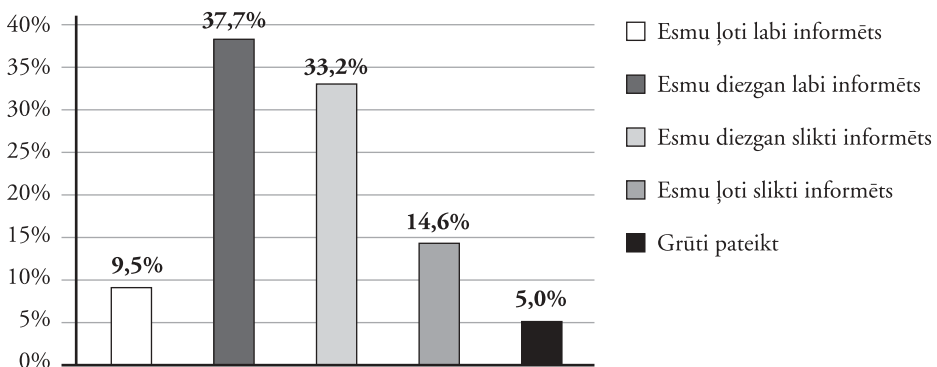
3) Sabiedrībā trūkst intereses par jautājumiem sakarā ar iestāšanos ES.

Ja kāds sabiedrības loceklis gribētu uzzināt kaut ko vairāk par Latvijas iestāšanos ES, iespējas gūt dažāda rakstura, bet diemžēl arī dažādas kvalitātes informāciju ir pietiekamas.

Par to liecina kaut vai tas fakts, ka lielākā daļa no veiktajā tendenču pētījumā aptaujātajiem zemniekiem uzskatīja sevi par ļoti labi vai ļoti labi informētiem.

8. attēls

Zemnieku informētības pašnovērtējums par ES jautājumiem

⁴² Uzticība medijiem Latvijā tradicionāli ir augstāka nekā uzticība valdībai.

Vēl interesantāks ir fakts, ka:

- neviens no zemniekiem līdz 25 gadu vecumam neatzina sevi par “labi informētu”;
- vecuma grupā no 26 līdz 45 gadiem sevi par “ļoti labi” un “diezgan labi informētiem” atzina 51,1% respondentu;
- vecuma grupā no 46 līdz 65 gadiem sevi par “ļoti labi” un “diezgan labi informētiem” atzina 50% respondentu.

Tas savukārt liecina, ka, ja indivīds ir patiesi ieinteresēts, viņš var atrast iespējas, lai iegūtu nepieciešamo informāciju.

4) Tie informācijas kanāli, kas paredzēti sabiedrības iepazīstināšanai ar jautājumiem attiecībā uz iestāšanos ES, ne vienmēr sasniedz savu mērķauditoriju.

Par galvenajiem informācijas avotiem minētajā pētījumā aptaujātie zemnieki nosauca:

- televīziju (34,9%);
- centrālos laikrakstus, īpaši “Lauku Avīzi” (24,1%);
- radio (23,6%).

Eiropas integrācijas biroja un Eiropas informācijas centra materiāli bija kalpojuši par informācijas avotu tikai dažiem zemniekiem (0,8%). Lielākā daļa zemnieku par tiem nebija dzirdējuši un šo institūciju materiālus nebija redzējuši.⁴³

Kas apgrūtina kvalitatīvas un sabalansētas informēšanas kampaņas īstenošanu?

Pirmām kārtām informēšanas kampaņu kavē fakts, ka referendums tiks rīkots jau 2003. gada septembra beigās un tādējādi ir atlicis pārāk maz laika kvalitatīvu un sabalansētu informatīvo materiālu sagatavošanai un publiskošanai.

Ļoti svarīgs ir veids, kādā informācija tiek izplatīta. Daudzi pašreiz izmantotie informācijas izplatīšanas kanāli nenogādā informāciju tās potenciālajam saņēmējam. Iespējams, ka īsā laikā tā arī neizdosies atrast optimālākos informācijas izplatīšanas kanālus.

Tāpēc ir svarīgi pētīt, kā dažāda rakstura informācija izplatās Latvijas sabiedrībā. Optimālāko informācijas izplatības kanālu noteikšana noderēs arī pēc iestāšanās ES.

⁴³ Tā kā minētais tendenču pētījums tika veikts 2002. gada aprīlī un maijā, tad iespējams, ka šobrīd situācija ar ES integrācijas biroja un ES informācijas centra atpazīstamības jomā ir mainījusies pozitīvā virzienā šo organizāciju veikto regulāro pasākumu dēļ.

Kvalitatīva informācija par integrāciju ES ir plašā apjomā pieejama internetā. Taču pēc Latvijā veiktā pētījuma datiem 2002. gada pirmajos 6 mēnešos, tātad no janvāra līdz jūnijam, 18% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem bija lietojuši internetu. Savukārt 2002. gada rudenī internetu jau bija lietojuši 21%.⁴⁴ Lai gan tendence ir pozitīva, tomēr internets kā medijs nenonāk vismaz līdz 80% Latvijas balsstiesīgo iedzīvotāju.

Daži risinājumi:

Izvietot īsu tematisku informāciju tajās vietās, kur to noteikti varētu pamanīt informācijas mērķauditorija, piemēram, informāciju par lauksaimniecības jautājumiem varētu izvietot uz pārtikas produktu iepakojumiem. (Piemēram, uzraksts uz tetrapakas, litrs piena pēc iestāšanās ES mazumtirdzniecībā maksās vidēji Ls 0,30.)

Uzklausīt iedzīvotāju jautājumus (Saeimas ES informācijas tālrunis ir izcili labs veids, kā var palīdzēt sabiedrībai rast atbildes uz interesējošiem jautājumiem), apkopot tos un veidot bukletus, kas tiktu pa pastu piegādāti katram Latvijas iedzīvotājam.

Jautājumiem un atbildēm jābūt pēc iespējas konkrētiem, piemēram, – kāda būs vidējā pensija Latvijā pēc iestāšanās ES? vai pieaugs bērnu pabalsti? cik mazumtirdzniecībā maksās litrs Latvijā ražota piena? utt. Daudzus Latvijas iedzīvotājus neapmierina atbilde, ka viss ir atkarīgs no ekonomiskās attīstības tempiem.

Lai veiktu kvalitatīvu informēšanas kampaņu, pirmkārt, nepieciešama izpratne par konkrētu sociālo grupu vērtībām, problēmām, bažām un cerībām, kas saistās ar iestāšanos ES. Otrkārt, ir nepieciešama informācija, kādi būs konkrētās sociālās grupas ieguvumi un zaudējumi no Latvijas iestāšanās ES.

Balstoties uz veikto tendenču pētījumu, tiek piedāvāts rast atbildi uz jautājumu: “Ko Latvijas lauksaimnieki gaida no ES?”

2002. gada aprīlī un maijā tika veikts tendenču pētījums ar mērķi noskaidrot Latvijas zemnieku attieksmi pret Latvijas iestāšanos ES un šo attieksmi veidojošos faktorus.

Ar standartizētas intervijas palīdzību tika aptaujāti 199 zemnieki visos Latvijas reģionos – Vidzemē, Kurzemē, Latgalē un Zemgalē, kā arī veikta 21 daļēji strukturēta intervija, aptaujājot zemniekus 9 Latvijas rajonos⁴⁵.

⁴⁴ <http://www.euronet.lv/> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

⁴⁵ Aptauju un datu kompjuterapstrādi ar programmu SPSS 8.0 veica Rīgas P. Stradiņa Universitātes socioloģijas katedras studenti. Datu analīzi veica Dr. Silva Omārova, RSU socioloģijas katedras vadītāja.

Turpmākajās lappusēs tiks apskatīts, kā socioloģiskā pētījuma rezultātā apkopotās zemnieku prognozes saistībā ar ES varētu īstenoties dzīvē. Tiks sniegti galvenie argumenti, kas liek domāt, ka iestāšanās ES piepildīs vai nepiepildīs zemnieku cerības.

No iepriekšējā nodaļā ietvertā lauku problēmu apraksta var izdarīt pieņēmumu, ka galvenās problēmas laukos ir saistītas ar sociāli ekonomisko situāciju un tieši sociāli ekonomiskie jautājumi ir īpaši svarīgi Latvijas zemniekiem iestāšanās kontekstā.

Veiktais tendenču pētījums apstiprināja iepriekš izdarīto pieņēmumu.

Atbildot uz jautājumiem *Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?* vai *Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?*, katrs respondents drīkstēja izvēlēties ne vairāk par trīs argumentiem.

1. tabula

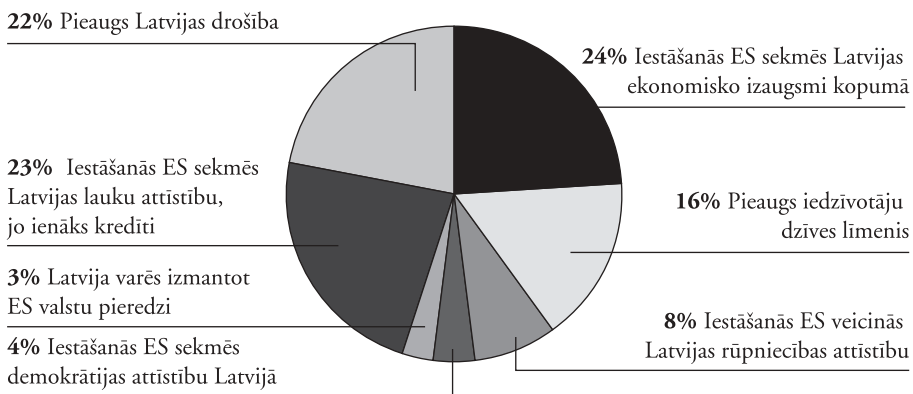
Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?	%	Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?	%
Iestāšanās ES sekmēs Latvijas ekonomisko izaugsmi kopumā. ⁴⁶	23,3	Latvijas ekonomika izputēs nevienlīdzīgas konkurences dēļ.	23,8
Iestāšanās ES sekmēs Latvijas lauku attīstību, jo ienāks kredīti.	22,7	Latvijas zemnieki nespēs nodrošināt mājlopu labturības prasības.	20,9
Pieaugs Latvijas drošība.	22,0	Latvijas zemnieki nespēs ievērot ES noteiktos produkcijas sanitāros un higiēnas standartus.	17,0
Pieaugs iedzīvotāju dzīves līmenis.	14,0	ES piedāvātie pārejas nosacījumi nav izdevīgi Latvijai.	15,7
Iestāšanās ES veicinās Latvijas rūpniecības attīstību.	8,0	Latviešu valoda zaudēs savu nozīmi.	8,1
Iestāšanās ES sekmēs demokrātijas attīstību Latvijā.	4,0	Latvijā ieviesīsies svešas tradīcijas.	4,7
Latvija varēs izmantot ES valstu pieredzi.	3,3	Sāksies Latvijas kultūras pagrimums.	2,6
Citi argumenti.	2,7	Latvijā ieplūdis nekvalitatīvs darbaspēks.	2,6

⁴⁶ Aptaujāto zemnieku atbildes.

Interesants novērojums, analizējot zemnieku atbildes uz jautājumiem, *Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?* un *Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?*, ir tas, ka, minot argumentus “PAR” valsts iestāšanos ES, zemnieki atbild “valstiskās kategorijās”, t. i., min tādus argumentus kā valsts ekonomiskā izaugsme un drošība, bet, uzskaitot argumentus “PRET” Latvijas iestāšanos ES, iemesli kļūst personiskāki, piemēram, zemnieki runā par augstajām lopu labturības un produkcijas higiēnas prasībām.

9. attēls

Zemnieku atbildes uz jautājumu Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?

Par galvenajiem argumentiem, kāpēc Latvijai vajadzētu iestāties ES, zemnieki minēja Latvijas ekonomisko izaugsmi kopumā, Latvijas lauku attīstības iespējas un pieaugošo Latvijas drošību.

Turpinājumā tiks analizētas 3 biežāk minētās zemnieku atbildes uz jautājumu “Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?”.

Par pamatu ņemot zemnieku atbildes, autore piedāvā savu skatījumu uz katru izvirzīto argumentu.

2. tabula

Iestāšanās ES sekmēs Latvijas ekonomisko izaugsmi kopumā (24%)⁴⁷	
<i>Kādi faktori pēc iestāšanās ES veicinās valsts ekonomikas attīstību?⁴⁸</i>	<i>Kādi faktori pēc iestāšanās ES varētu neļaut sasniegt vēlamu pozitīvo efektu?</i>
<p>Pirmajos trīs gados pēc iestāšanās ES Latvija no tās varēs saņemt 1,638 miljardus eiro (1,03 miljardus latu). Tomēr aprēķināts, ka Latvija ar garantiju izlietos vismaz 879,5 miljonus eiro (554 miljonus latu).⁴⁹</p> <p>Līdz šim Latvija ievērojama valsts budžeta daļu novirzīja dažādu mērķu finansēšanai, kurus, iestājoties ES, būs iespējams apmaksāt no ES piešķirtajiem struktūrfondu līdzekļiem.</p> <p>Eiro optimisti uzskata, ka, iestājoties ES, strauji pieaugs ārvalstu investīcijas. Un šādam viedoklim ir ļoti pragmatisks pamatojums: peļņa. Investīciju atdeve kandidātvalstīs (nākamajās ES dalībvalstīs) parasti ir daudzkārt lielāka nekā donoru valstīs, un tā pieaug, pieaugot kandidātvalstu ekonomikas attīstības tempiem.</p> <p>Par spilgtu piemēru valsts ekonomikas izaugsmei pēc iestāšanās ES tiek minēta Īrija.</p>	<p>Pēc iestāšanās ES Latvijā ievērojami ES līdzekļi, taču svarīgākais ir šos līdzekļus prasmīgi izmantot. Tieši no tā ir atkarīgs, vai iestāšanās veicinās Latvijas ekonomisko izaugsmi.</p> <p>Pēdējos gados iekšzemes kopprodukta pieaugums Latvijā (2000. gadā un 2001. gadā) ir bijis attiecīgi 6,8% un 7,7%⁵⁰, turpreti ES ekonomika pārdzīvo zināmu recesiju. Ja jau Latvijas ekonomiskās izaugsmes tempi ir tik augsti, iespējams, tie var palēnināties, nonākot ES vienotajā ekonomiskajā telpā.</p> <p>Šajā paplašināšanās kārtā uz ES investīcijām pretendē vēl deviņas Eiropas valstis ar līdzīgu ekonomisko situāciju, un visas šīs valstis savā starpā konkurēs par investīcijām. Vislielākais investīciju pieplūdums notiks ekonomiski stabilāko, likumdošanas un darbaspēka ziņā izdevīgāko valstu virzienā.</p> <p>Taisnības labad jāatzīst, ka 20. gadsimta 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā, tātad vēl pirms iestāšanās ES⁵¹, Īrijā tika veikta virkne pasākumu ekonomiskās attīstības veicināšanai. Tieši tas, pēc daudzu analītiķu domām, kalpoja par pamatu valsts straujajai attīstībai. Viens no lielākajiem investoriem tajā laikā bija ASV.</p>

⁴⁷ Šeit un turpmāk tabulās pirmajā rindā ir redzams zemnieku izvirzītais arguments, par vai pret Latvijas iestāšanos ES; Rīgas P. Stradiņa Universitātes sociologu veiktās aptaujas dati.

⁴⁸ Šeit un turpmāk tabulās autores argumenti, kas apstiprina vai noraida zemnieku bažas vai cerības attiecībā uz integrācijas ES paredzamajām sekām.

⁴⁹ Pēc ĀM datiem.

⁵⁰ Centrālās statistikas pārvaldes informācija; <http://www.csb.lv/Satt/rad/A2.cfm?kurs3=A2>

⁵¹ Īrija iestājās ES 1973. gadā.

Iestāšanās ES pati par sevi vēl negarantē ekonomiskās situācijas uzlabošanu, taču, ja Latvijas valstiskās un nevalstiskās organizācijas, kā arī uzņēmēji, būs gatavi apgūt visas ES piedāvātās iespējas (gan izmantot strukturālo fondu līdzekļus, gan piesaistīt ārvalstu investīcijas), valsts ekonomiskā izaugsme būs ievērojama.

3. tabula

Iestāšanās ES palielinās Latvijas drošības līmeni (22%)	
<i>Kādi faktori pēc iestāšanās ES veicinās valsts ārējās drošības līmeņa paaugstināšanos?</i>	<i>Kādi faktori pēc iestāšanās ES varētu neļaut sasniegt vēlamo pozitīvo efektu?</i>
<p>ES ir valstu savienība, kuras izveidē viens no centrālajiem argumentiem bija izvairīšanās no kara atkārtošanās Eiropā. ES pati par sevi nav drošības garants, bet tā ir drošākā telpa Eiropā, jo valstis pēc ES izveides nekad nav karojušas savā starpā.</p> <p>Pieaugs ārvalstu investīcijas un kapitālieguldījumi Latvijā, iespējams, ar laiku tiks būvētas rūpniecības uzņēmumu filiāles, un to īpašnieki būtu pastiprināti ieinteresēti valsts drošībā.</p>	<p>Reāli vērtējot starptautisko sistēmu, tā ir pietiekami paredzama, un nevienam pat prātā neienāk, ka Beļģija varētu uzbrukt Dānijai. Bet diez vai tas ir ES nopelns. NATO kā drošības garants šķiet nozīmīgāks, un to pierāda kaut vai fakts, ka ES bez NATO iejaukšanās nespēja atrisināt Balkānu konfliktu.</p> <p>Pirmkārt, daži skeptiķi uzskata, ka ievērojams investīciju pieaugums nav gaidāms galvenokārt savās konkurences dēļ ar citām jaunajām dalībvalstīm, kā arī Latvijas mazā tirgus dēļ.</p> <p>Otrkārt, ne vienmēr vēstures notikumi ir apstiprinājuši pieņēmumu, ka drošība nāk līdzī investīcijām.</p>

ES pati par sevi nav drošības garants, taču, iestājoties ES, ir iespējama zināma netieša pozitīva ietekme uz Latvijas drošības līmeni.

4. tabula

Iestāšanās ES palielinās Latvijas lauku attīstības iespējas (23%)	
<i>Kādi faktori pēc iestāšanās ES veicinās Latvijas lauku attīstību?</i>	<i>Kādi faktori pēc iestāšanās ES varētu neļaut sasniegt vēlamo pozitīvo efektu?</i>
<p>2004. gadā Latvijas lauksaimniecībai un laukiem no ES būs pieejami apmēram 73 miljoni latu. Tas ir trīs reizes vairāk, nekā šobrīd Latvijas budžets var atvēlēt lauksaimniecībai.⁵²</p>	<p>Šo līdzekļu atdeve ir tieši saistīta ar prasmi tos apsaimniekot.</p>

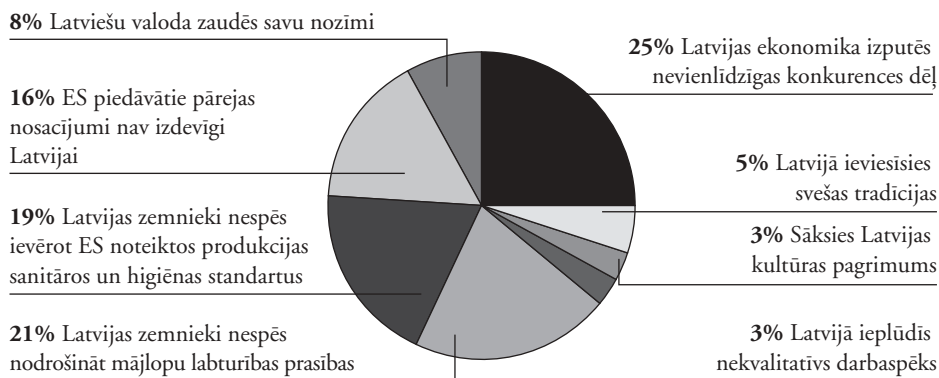
⁵² ĀM dati <http://www.am.gov.lv/lv/index.html?id=3300>

Iestāšanās ES viennozīmīgi palielinās Latvijas lauku attīstības iespējas. Līdz šim lielākās investīcijas aizplūda galvenokārt uz pilsētām, bet pēc iestāšanās ES ievērojami līdzekļi tiks novirzīti tieši laukiem.

Kā galvenos argumentus, kāpēc Latvijai nevajadzētu iestāties ES, zemnieki minēja, ka Latvijas ekonomika izputēs nevienlīdzīgas konkurences dēļ, Latvijas zemnieki nespēs nodrošināt mājlopu labturības prasības un noteiktos produkcijas sanitāros un higiēnas standartus.

10. attēls

Zemnieku atbildes uz jautājumu *Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?*

Turpmāk tiks analizētas 3 biežāk minētās atbildes uz jautājumu *Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?*, pamatojot zemnieku izvirzītos argumentus vai oponentējot tiem.

5. tabula

Latvijas ekonomika izputēs nevienlīdzīgas konkurences dēļ (25%)	
<i>Kas liecina par to, ka varētu notikt Latvijas ekonomikas izputēšana nevienlīdzīgas konkurences dēļ?</i>	<i>Kas liek domāt, ka Latvijas ekonomika neizputēs nevienlīdzīgas konkurences dēļ?</i>
Nav noslēpums, ka daudzās rūpniecības un lauksaimniecības jomās ES ražotāji saskaras ar pārprodukcijas problēmu. Līdz šim uz Latviju varēja brīvi eksportēt tikai rūpniecības preces, bet līdz ar iestāšanos Latvijas tirgū brīvi ieplūdis arī ES lauksaimniecības produkcija, kuras ražotāji jau Latvijas iestāšanās brīdī saņems vismaz par 50% lielāku atbalstu nekā Latvijas produktu ražotāji. Līdz	Par nevienlīdzīgu konkurenci var runāt praktiski tikai attiecībā uz lauksaimniecības produkciju. Jau tagad pārtikas tirgus Latvijā ir piesātināts ar importētu produkciju, taču, neskatoties uz to, liela daļa patērētāju izvēlas Latvijā ražotu pārtiku. Viens no iemesliem, kas nosaka šo izvēli, ir cena. Svarīgi ir zināt, ka arī pēc iestāšanās ES Latvijas tirgus nebūs pārpludināts ar lētiem importētiem pārtikas

<p>ar to konkurences nosacījumi <i>a priori</i> ir nevienlīdzīgi, kas, savukārt, var novest pie vietējo ražotāju aiziešanas no tirgus.</p> <p>Palielināsies konkurence uzņēmumu starpā. Tie uzņēmēji, kas nespēs izturēt pieaugošo konkurenci, būs spiesti aiziet no tirgus.</p> <p>Viens no veidiem, kā izturēt konkurenci, būs pastāvīgs jaunu preču piedāvājums patērētājiem, kas prasīs papildu finansiālos izdevumus, ko daudzi uzņēmēji nevarēs atļauties.</p> <p>Jaunā situācija, iespējams, novedīs pie uzņēmumu apvienošanās un ražošanas optimizācijas, kas, savukārt, aizvien vairāk no tirgus izspiedīs mazos ražotājus un samazinās pieprasījumu pēc darbaspēka, līdz ar to palielināsies bezdarba līmenis valstī, pieaug budžeta sociālie izdevumi (bezdarbnieku pabalstiem).</p> <p>Latvijas uzņēmēji, eksportējot produkciju ārpus ES, varēs saņemt eksporta subsīdijas, taču ES eksporta subsīdijas ir mainīgas. Tāpat kā daudzi citi ES KLP mehānismi eksporta subsīdijas kropļo tirgu.</p>	<p>produktiem, jo vecajās dalībvalstīs lielākajai daļai pārtikas produktu cenas ir augstākas nekā pašreiz Latvijā.</p> <p>Iestājoties ES, tirgus kļūtu prognozējamāks.</p> <p>Uzņēmumu apvienošanās un ražošanas optimizācija samazinās ražojumu pašizmaksu, padarot tos konkurētspējīgākus ne tikai Latvijas, bet arī ES tirgū. Lielākiem uzņēmumiem būs vieglāk piesaistīt investīcijas un attīstīt ražošanu.</p> <p>Latvijas uzņēmēji, eksportējot produkciju ārpus ES, varēs saņemt eksporta subsīdijas. Tādējādi tiktu saglabāti un veicināti pastāvošie produkcijas noieta tirgi un uzņēmēji gūtu labumu no sadarbības ar tādiem tradicionālajiem partneriem kā Krievija.</p>
---	---

Iestāšanās ES pati par sevi vēl negarantē nedz ekonomiskās situācijas uzlabošanos, nedz arī ekonomikas sabrukumu. Iestāšanās ES piedāvās jaunajām dalībvalstīm visus priekšnoteikumus ekonomikas attīstībai. Nevienlīdzīga konkurence būs tikai pirmajos gados pēc iestāšanās un tikai lauksaimniecības produkcijas jomā. Saprātīga un tālredzīga valsts politika, kā arī aktīva uzņēmēju rīcība, būs tieši tas, no kā vislielākajā mērā atkarīgs Latvijas ekonomiskās attīstības līmenis un temps.

6. tabula

<p>Latvijas zemnieki nespēs nodrošināt mājlopu labturības prasības (21%)</p>	
<p><i>Kas liecina, ka zemnieki nevarēs nodrošināt mājdzīvnieku labturības standartus?</i></p>	<p><i>Kas liecina, ka zemnieki varēs nodrošināt mājdzīvnieku labturības standartus?</i></p>
<p>Lielākā daļa Latvijas saimniecību ir nelielas un šobrīd neatbilst ES lopu labturības standartiem.</p> <p>Visas ES lopu labturības prasības vēl joprojām nav pieejamas vienkopus.</p>	<p>Būs pieejami gan ES, gan valdības līdzekļi saimniecību sakārtošanai atbilstoši ES prasībām.</p>

ES lopu labturības prasības, kaut gan tie bieži ir diezgan vispārīgi, tomēr dažās jomās ir pietiekami konkrēti, un lopu novietņu sakārtošana atbilstoši šiem standartiem prasīs investīcijas.

7. tabula

Latvijas ražotāji un pārstrādātāji nevarēs nodrošināt ES noteiktos produkcijas sanitāros un higiēnas standartus (19%)	
<i>Kas liecina, ka ražotāji un pārstrādātāji nevarēs nodrošināt ES noteiktos produkcijas sanitāros un higiēnas standartus?</i>	<i>Kas liecina, ka ražotāji un pārstrādātāji varēs nodrošināt ES noteiktos produkcijas sanitāros un higiēnas standartus?</i>
Vairāki eksperti ir izteikušies, ka problēma, ar ko pirmajā brīdī pēc iestāšanās ES saskarsies Latvijas pārtikas ražotāji, ir nespēja izpildīt ES pārtikas ražošanas prasības un normas, iespējams, ka tieši šā iemesla dēļ daļa no tiem, visticamāk, beigs darboties šajā jomā.	Daudzi uzņēmumi jau ir sākuši savu ražotņu sakārtošanu atbilstoši ES prasībām un cer šo procesu pabeigt līdz prasību spēkā stāšanās brīdim.

Ir taisnība apgalvojumam, ka daudzus no šiem standartiem noteiktajā laikā neizdosies ieviest, īpaši mazajos pārtikas ražošanas un pārtikas pārstrādes uzņēmumos. Tieši šo standartu dēļ daudziem ražotājiem un uzņēmumiem nāksies pārtraukt darbību šajā jomā.

Ja pirmajā analizētajā jautājumā zemnieki runāja par valsti kopumā (lai gan daudzi, arī atbildot uz jautājumu, vai Latvijai vajadzētu iestāties ES, galvenokārt koncentrējās tieši uz savām personīgajām vai plašāk – uz lauksaimnieku problēmām), tad otrais jautājums jau prasīja daudz personiskāku pieeju.

Zemniekiem tika jautāts, kā viņuprāt iestāšanās ES ietekmēs Latvijas zemnieku dzīvi. Divas trešdaļas (66,3%) aptaujāto zemnieku uzskatīja, ka iestāšanās Eiropas Savienībā viņu dzīvi ietekmēs negatīvi, 9,6% respondentu bija grūti atbildēt (nebija viedokļa), tikai apmēram katrs ceturtais (24,1%) aptaujātais zemnieks uzskatīja, ka Latvijas iestāšanās ES ietekmēs viņa dzīvi pozitīvi⁵³.

⁵³ Minētais pētījums tapa 2002. gada pavasarī, dažus mēnešus pēc EK piedāvātā jauno kandidātvalstu iestāšanās scenārija, kuru galvenokārt raksturoja 25% tiešo atbalsta maksājumu un ļoti zemas kvotas vairākās Latvijai svarīgās nozarēs. Iespējams, ka pēc veiksmīgām iestāšanās sarunām zemnieku viedoklis būtu citāds.

Nākamajā jautājumā zemnieki tika aicināti izteikt viedokli, kādas pozitīvas vai negatīvas pārmaiņas varētu notikt viņu dzīvē pēc iestāšanās ES. Atbildot uz šo jautājumu, katrs respondents drīkstēja izvēlēties ne vairāk par trīs argumentiem.

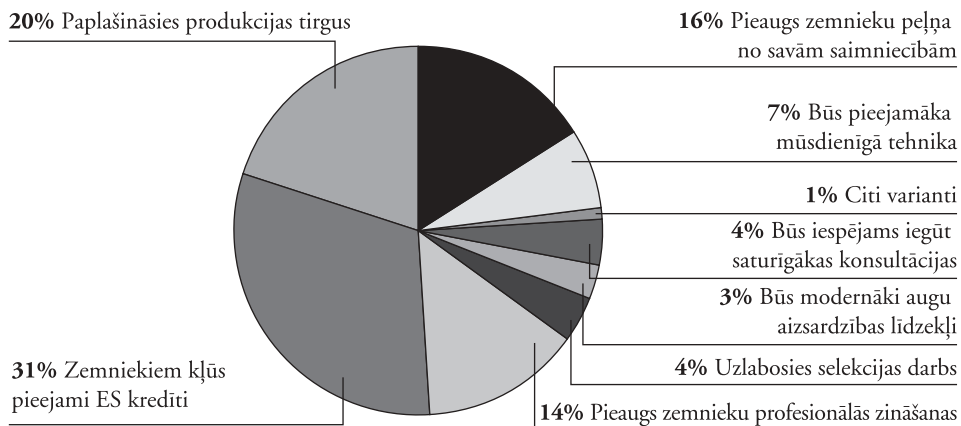
8. tabula

Kādas pozitīvas pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc iestāšanās ES?	%	Kādas negatīvas pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc iestāšanās ES?	%
Zemniekiem kļūs pieejami ES kredīti.	32,4	Latvijas tirgu aizņems ārzemju pārtikas produkti.	22,1
Paplašināsies produkcijas tirgus.	20,4	Mājdzīvnieku labturības standarti prasīs rekonstruēt kūtis, bet zemniekiem tam nepietiks līdzekļu.	17,0
Pieaugs zemnieku peļņa no savas saimniecības.	15,7	ES produkcijas kvalitātes standarti zemniekiem būs nesasniedzami.	16,7
Pieaugs zemnieku profesionālās zināšanas.	13,9	ES kvotas ierobežos zemnieku peļņu.	16,1
Būs pieejama mūsdienīgāka tehnika.	6,5	Modernā tehnika Latvijas zemniekiem nebūs nopērkama.	9,4
Uzlabosies selekcijas darbs.	3,7	Zemniekiem tiks uzspiestas svešas saimniekošanas tradīcijas un metodes.	9,4
Būs iespējams iegūt saturīgākas konsultācijas.	3,7	ES kredīti netiks sadalīti taisnīgi.	6,7
Būs modernāki augu aizsardzības līdzekļi.	2,8	Sēkļu cenas būs Latvijas zemniekiem pārāk augstas.	0,9
Citi varianti.	0,9	Citi varianti.	1,5

Par galvenajām pozitīvajām pārmaiņām pēc iestāšanās ES zemnieki nosauca ES kredītu pieejamību (32,4%), produkcijas tirgus paplašināšanos (20,4%) un zemnieku peļņas pieaugumu no savām saimniecībām (15,7%).

11. attēls

Zemnieku atbildes uz jautājumu *Kādas pozitīvās pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc iestāšanās ES?*

Turpmāk tiks analizētas 3 biežāk minētās atbildes uz jautājumu *Kādas galvenās pozitīvās pārmaiņas pēc iestāšanās ES varētu notikt zemnieku dzīvē?*

9. tabula

Palielināsies kredītu pieejamība zemniekam (34%)	
<i>Kas liecina, ka šīs cerības piepildīsies?</i>	<i>Kas liecina, ka šīs cerības nepiepildīsies?</i>
<p>Teorētiski, saskaņā ar brīvo kapitāla kustību ES ietvaros, pēc iestāšanās Latvijas zemniekiem būs iespēja brīvi izvēlēties bankas, kā arī investīciju un pensiju fondus savas naudas izvietojšanai jebkurā ES dalībvalstī. Līdz ar to, palielinoties konkurencei, Latvijas finanšu tirgū būs pieejami lētāki kredīti.</p> <p>Iestājoties ES, visticamāk, uzlabosies Latvijas kredītreitings, līdz ar to kredītprocents samazināsies un kredīti kļūs pieejamāki.</p>	<p>Tūlīt pēc iestāšanās nav pamata gaidīt strauju kredīta procentu samazinājumu, jo kredītu tirgus vēl nav tik globāls un, visticamāk, Latvijas uzņēmējiem piedāvātie kredīta nosacījumi "vecu" ES dalībvalstu bankās nebūs tādi paši kā "vecu dalībvalstu" banku piedāvājumi savas valsts uzņēmējiem.⁵⁴</p> <p>Latvijas bankām pēc iestāšanās ES pavērsies plašākas iespējas investēt līdzekļus citu valstu vērtspapiros, un, ja tur paredzamā peļņa būs lielāka, bankas var nesamazināt kredītprocentus vietējā tirgū.</p>

⁵⁴ Pēc ekspertu domām, tas ir saistīts ar lielākām izmaksām, kas "vecu" dalībvalstu bankām radīsies, novērtējot jauno dalībvalstu uzņēmēju risku. Līdz ar to visticamāk, ka pirmajos gados pēc iestāšanās "vecu" ES dalībvalstu kredīti būs mazāki vai tikpat izdevīgi kā Latvijas banku piedāvātie kredīti.

<p>Tā kā viens no svarīgākajiem “Latvijas zemnieku ieguvumiem no iestāšanās ES būs prognozējams tirgus, stabilas cenas un stabili ienākumi”⁵⁵, tad visticamāk, ka bankas vēlēšies piesaistīt zemniekus kā kreditņēmējus, līdz ar to kredīti kļūs pieejamāki.</p> <p>Latvijai ieviešot eiro, uz kredītiem attieksies banku kredītu pamatlikmes eiro, kas finanšu tirgū ir zemākas nekā starpbanku likmes latos.</p>	<p>Kredītu saņemšanai joprojām būs nepieciešamas noteiktas garantijas. Līdz ar to banku kredīti daudziem zemniekiem, īpaši mazajiem ražotājiem, paliks nepieejami.</p> <p>Eiro ieviešana Latvijā nenotiks uzreiz pēc iestāšanās ES, tāpēc īstermiņā kredītu likmes var īpaši nemainīties.</p>
---	---

Iestājoties ES, kredītu procenti, visticamāk, samazināsies, bet šis samazinājums nebūs tik ievērojams, lai varētu apgalvot, ka kredīti kļuvuši daudz pieejamāki lielai zemnieku daļai.

10. tabula

<p>Paplašināsies produkcijas noieta tirgus (20,4%)</p>	
<p><i>Kas liecina, ka šīs cerības piepildīsies?</i></p>	<p><i>Kas liecina, ka šīs cerības nepiepildīsies?</i></p>
<p>Iestājoties ES, Latvijas lauksaimniecības preču ražotājiem teorētiski (ar dažiem ierobežojumiem⁵⁶) būs pieejams viss plašais ES tirgus.</p> <p>Eksportu uz ES neapgrūtinās muitas tarifi. Eksportam uz trešajām valstīm (kuras nav ES dalībvalstis) dažās nozarēs būs pieejamas eksporta subsīdijas.</p>	<p>Lai iekarotu ES tirgu, ir nepieciešami ne tikai kvalitatīvi un cenas ziņā konkurētspējīgi produkti (tā kā ES tiešie maksājumi zemniekiem tomēr būs augstāki, tad ne vienmēr Latvijas ražotāju cena būs izdevīga pārējo ES valstu patērētājiem), bet arī argumenti, kāpēc pirkt Latvijā ražoto pārtiku, un šo argumentu izstrāde prasa gan pierādījumus, gan līdzekļus.</p> <p>Lai ražojumus pārdotu ES tirgū, uzņēmumam ir jāatbilst visām ES noteiktajām prasībām un jāspēj nodrošināt pietiekami lielus un regulārus produkcijas apjomus.</p>

⁵⁵ ĀM informācija; <http://www.am.gov.lv/lv/index.html?id=3300>

⁵⁶ Viens no ierobežojumiem būs Latvijai piešķirtās ražošanas kvotas.

Produkcijas noieta tirgus palielināsies, taču tas nenozīmē, ka ES tirgū būs pieprasījums pēc Latvijā ražotās produkcijas.

Lai pieprasījums būtu, ir nepieciešams ne tikai ražot pietiekamus tādas produkcijas apjomus, kas ir pieprasīta citu valstu tirgos un kurai ir konkurētspējīga cena, bet nepieciešams arī piesaistīt patērētāju uzmanību Latvijas ražojumiem, pierādot, kāpēc ir jāizvēlas tieši Latvijas ražojumi, un tam jau ir nepieciešama noteikta valsts politika.⁵⁷

11. tabula

Pieaugis zemnieku peļņa no savām saimniecībām (15,7%)	
<i>Kas liecina, ka šīs cerības piepildīsies?</i>	<i>Kas liecina, ka šīs cerības nepiepildīsies?</i>
Tā kā atbalsts lauksaimnieciskajai ražošanai pēc iestāšanās ES (praktiski visās nozarēs) būs lielāks nekā pašreizējais valsts atbalsta līmenis, tad var paredzēt, ka lauksaimnieku peļņa pieaugs. ⁵⁸	Iestājoties ES, nāksies ievērot virkni standartu (lopu labturība un produkcijas kvalitāte), kuru sasniegšanai lielākoties būs nepieciešamas ievērojamas investīcijas saimniecībās, kas tādējādi kavēs peļņas pieaugumu.

Dažās nozarēs (piemēram piensaimniecībā) pieaugis to zemnieku peļņa, kuri būs spējīgi sakārtot savas saimniecības, lai tās atbilstu visām ES noteiktajām prasībām, taču būs nozares, kurās ES standartu ievērošanai nepieciešamas ievērojamas investīcijas, bet ienākumu līmenis nepalielināsies atbilstoši strauji, līdz ar to neaugs arī peļņa.

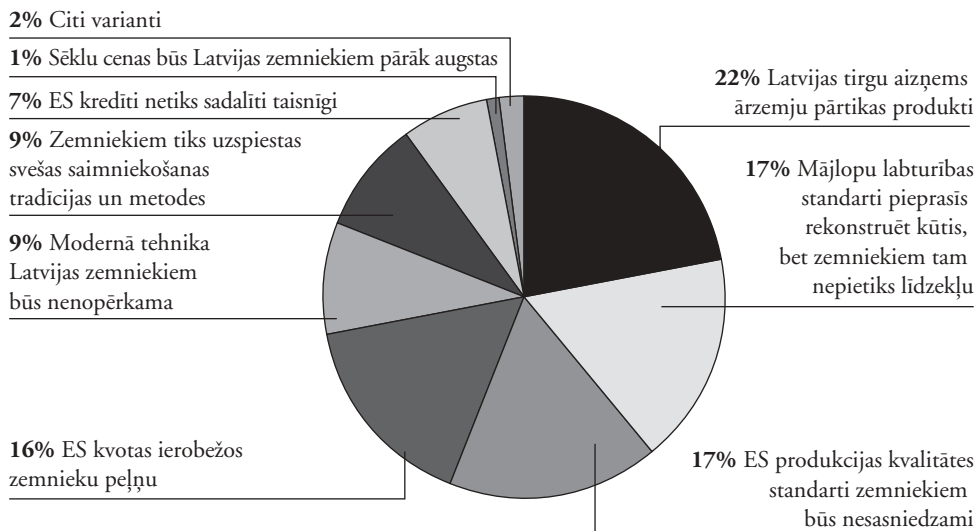
Par galvenajām negatīvajām pārmaiņām, ko Latvijas iestāšanās ES varētu ienest Latvijas zemnieku dzīvē, tika nosauktas šādas: Latvijas tirgu aizņems ārzemju pārtikas produkti (22,1%), mājlopu labturības standarti pieprasīs rekonstruēt kūtiņus, bet zemniekiem tam nepietiks līdzekļu (17,0%), ES produkcijas kvalitātes standarti zemniekiem būs nesasniedzami (16,7%).

⁵⁷ Šobrīd Latvijas pārtikas preču eksports aizņem salīdzinoši nelielu daļu no visa eksporta apjoma. Ja mēs gribam veicināt pārtikas eksportu, ir nepieciešama noteikta valsts politika, kuras ietvaros Latvijas ražojumi tiktu popularizēti ārzemju tirgos. To varētu panākt ar plašu valsts ekonomisko pārstātvniecību tīklu, kas veiktu tirgus izpēti un mārketinga aktivitātes Latvijas produkcijas popularizēšanai.

⁵⁸ Peļņas pieaugums vai samazināšanās ir ciešā saistībā ar lauksaimniecības nozari. Galvenās peļņas izmaiņu tendences tiks aplūkotas atsevišķi pa nozarēm.

12. attēls

Zemnieku atbildes uz jautājumu *Kādas negatīvas pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc Latvijas iestāšanās ES?*

Turpmāk tiks analizētas 3 biežāk minētās atbildes uz jautājumu *Kādas galvenās negatīvās pārmaiņas pēc iestāšanās ES varētu notikt zemnieku dzīvē?*, pamatojot zemnieku izvirzītos argumentus un oponentus tiem.

12. tabula

Latvijas tirgu aizņems ārzemju pārtikas produkti (22,1%)	
<i>Kas liecina, ka šīs bažas piepildīsies?</i>	<i>Kas liecina, ka šīs bažas nepiepildīsies?</i>
<p>Tā kā Latvijas tirgus būs atvērts citu ES dalībvalstu pārtikas produktiem, tie noteikti ieplūdis Latvijas tirgū.</p> <p>Visticamāk, ka iestājoties ES, Latvijā ražoto pārtikas preču cenas augs, līdz ar to citu ES valstu pārtikas ražotājiem būs vieglāk izkonkurēt vietējos ražotājus.</p>	<p>Jau šobrīd Latvijas tirgū ir ievērojams importēto pārtikas preču īpatsvars, un izvēli izdara patērētājs. Ja Latvijā ražotās pārtikas kvalitāte un cena atbilst patērētāja prasībām, citās ES valstīs ražotie pārtikas produkti negatīvi neietekmēs Latvijā ražoto pārtikas preču noietu.</p>

Citās ES dalībvalstīs ražoto pārtikas produktu īpatsvars Latvijas tirgū noteikti palielināsies. Tomēr nevar droši spriest, vai un kā tie konkurēs ar Latvijas ražotāju produkciju.⁵⁹

13. tabula

Lopu labturības standarti prasīs rekonstruēt kūtis, bet zemniekiem tam nepietiks līdzekļu (17%)	
<i>Kas liecina, ka šīs bažas piepildīsies?</i>	<i>Kas liecina, ka šīs bažas nepiepildīsies?</i>
<p>Lauksaimniecības produkcijas ražotājiem izvirzītās prasības prasa investīcijas (iestājoties ES, saimniecības tiks pārbaudītas, un tām, kas neatbilst labturības prasībām, ar lopkopību nodarboties vairs neatļaus). Ja ražošanas apjoms ir neliels, bet izmaksas augstas, ekonomiski izvērtējot, šādas saimniecības kļūst nerentablas.⁶⁰ Daļa mazo saimniecību būs spiestas atteikties no piena ražošanas, jo tām nebūs izdevīgi ieviest kvalitātes standartus.</p> <p>Pēc LVAEI aprēķiniem, lai uzceltu jaunu lopu novietni 100 govīm – atbilstoši ES kvalitātes, vides un higiēnas prasībām, vienas govīs vietas iekārtošana izmaksās Ls 2000.⁶¹</p>	<p>Saimniecību modernizācijai ir pietiekami daudz finansēšanas programmu gan no ES, gan arī no valsts līdzekļiem.</p>

⁵⁹ Ja gribam veicināt vietējo uzņēmēju attīstību, Latvijas ražojumiem pirmām kārtām jābūt konkurētspējīgiem. Ja Latvijas uzņēmēju attīstība tiek uzskatīta par valsts mēroga politikas prioritāti, tad ir nepieciešama konkrēta rīcība, lai Latvijas ražojumus padarītu konkurētspējīgus “veco” ES dalībvalstu tirgos.

⁶⁰ “Daļa mazo saimniecību būs spiestas atteikties no piena ražošanas, jo tām nebūs izdevīgi ieviest kvalitātes standartus”. Ārlietu ministrijas apkopotie iestāšanās sarunu rezultāti; <http://www.am.gov.lv/lv/index.html?id=3300>

⁶¹ Pēc Ādažu zemnieka Gunāra Ziemeļa aprēķiniem, lai īstenotu visas ES prasības, viņa fermā būtu jāiegulda vismaz 1000 latu uz katru govī. “Neatkarīgā Rita Avīze”, 29.04.2002.

ES lopu labturības standarti, lai gan bieži vien tie ir diezgan vispārīgi, tomēr dažās jomās ir pietiekami konkrēti, un lopu novietņu sakārtošana atbilstoši šiem standartiem prasīs investīcijas. Jāpiebilst arī, ka vēl lielākas izmaksas bieži vien būs saistītas ar vides un higiēnas prasību ievērošanu.

14. tabula

ES produkcijas kvalitātes standarti zemniekiem būs nesasniedzami (16,7%)	
<i>Kas liecina, ka šīs bažas piepildīsies?</i>	<i>Kas liecina, ka šīs bažas nepiepildīsies?</i>
<p>ES noteiktās produkcijas kvalitātes prasības ir augstākas nekā tās, kuras savā darbībā šobrīd ņem vērā liela daļa lauksaimnieku un pārstrādātāju.</p> <p>Īpaši kritiska situācija ir gaļas ražošanā, jo 2002. gadā Latvijā ES prasībām atbilstošas ir tikai 2 kautuves.</p>	<p>Lauksaimniecības preču ražotājiem un pārstrādātājiem būs pieejami dažādi finansējuma avoti, lai pilnveidotu ražošanas iekārtas un nodrošinātu kvalitātes prasību realizāciju.</p> <p>Pēc iestāšanās ES pārtikas pārstrādes uzņēmumiem tiks dots laiks prasību nodrošināšanai, jo iestāšanās sarunās tika panākta virkne pārejas periodu.</p>

Lielākajai daļai Latvijas zemnieku būs nepieciešamas ievērojamas investīcijas, lai sakārtotu savas saimniecības atbilstoši visām prasībām. Tādā pašā situācijā ir nonākusī arī liela daļa Latvijas pārtikas pārstrādes uzņēmumu.

Secinājumi

Secinājumus, kas ir iegūti, apkopojot pētījuma pirmo divu stadiju rezultātus (zemnieku aptaujas un dokumentu analīze, lai rastu atbildes uz jautājumu, cik pamatotas ir zemnieku cerības un bažas attiecībā uz iespējamām sekām pēc Latvijas integrācijas ES), var nosacīti sadalīt divās daļās.

Pirmā secinājumu daļa ir saistīta ar informāciju, kas tika iegūta, apstrādājot un analizējot zemnieku aptaujas rezultātus, otrā, savukārt, ir saistīta ar apstrādāto informāciju par iestāšanās sarunu rezultātiem un tām sekām, kādas uz Latvijas laukiem, lauksaimniecību un zemniekiem atstātu ES prasību un kvotu ieviešana, kā arī – kādi resursi caur struktūrfondiem būtu pieejami Latvijas lauku attīstībai.

Analizējot gan zemnieku attieksmi pret Latvijas iestāšanos ES, gan to, cik pamatotas ir zemnieku bažas un cerības attiecībā uz sekām, nākas secināt, ka:

1. Zemnieku attieksme pret iestāšanos ES ir drīzāk negatīva nekā pozitīva⁶² un šīs attieksmes pamatā ne vienmēr ir objektīvi pareiza informācija.

2. Zemnieku bažu pamatā bieži vien ir objektīvas informācijas trūkums, jo ievērojama zemnieku daļa uztraucās par lopu labturības prasībām, kuras, pēc ZM ekspertu vērtējuma, pārsvarā ir vispārīgas. Tajā pašā laikā visas lopu labturības prasības, kas apkopotas vienā dokumentā, zemniekiem nav pieejamas, un neziņa rada baumas, kas savukārt traucē objektīvi novērtēt viņu iespējas un ierobežojumus, iestājoties ES.

3. Zemnieku cerības attiecībā uz pozitīvajām izmaiņām, Latvijai iestājoties ES, bieži vien sakņojas vispārīgās frāzēs, piemēram, “attīstīsies valsts ekonomika”, “pieaugs Latvijas drošība” vai “kredīti kļūs pieejamāki”. Pierādīt šādu izteikumu patiesumu vai nepatiesumu ar objektīvu faktu un skaitļu palīdzību ir praktiski neiespējami. Ne tikai zemniekiem, bet visai Latvijas sabiedrībai ir jāapzinās, ka ļoti daudz būs atkarīgs no Latvijas valsts un iedzīvotāju spējas pielāgoties situācijai, kā arī no prasmes izmantot ES piedāvātās iespējas.

4. Tomēr daudzas zemnieku bažas ir pilnīgi pamatotas. Piemēram, daudzas saimniecības nespēs izpildīt visas ES noteiktās prasības un būs spiestas pārtraukt ražošanu. Ne visas saimniecības būs spējīgas pārorientēties uz netradicionālās lauksaimniecības produkcijas ražošanu (piemēram, dzērveņu vai sēņu ražošanu, bioloģisko saimniecību vai pakalpojumu sniegšanu (lauku tūrisms⁶³). Tā kā laukos pagaidām ir ļoti maz darba iespēju ārpus lauksaimnieciskās ražošanas, analizējot attīstības perspektīvas no pašreizējā skatpunkta, Latvijas iestāšanās ES daudziem Latvijas zemniekiem (gan tiem, kas ražo produkciju tirgum, gan tiem, kas neražo) un pārstrādātājiem radīs daudz grūti pārvaramu problēmu. Samazināsies ienākumu līmenis, jo, pārtraucot gūt ienākumus no saimniecībām, būs grūti atrast citu darbu. Slēdzot mazos pārstrādes uzņēmumus,

⁶² Minētais pētījums tapa 2002. gada pavasarī, dažus mēnešus pēc EK piedāvātā jauno kandidātvalstu iestāšanās scenārija, kuru galvenokārt raksturoja 25% tiešo atbalsta maksājumu un ļoti zemas kvotas vairākās Latvijai svarīgās nozarēs. Iespējams, ka pēc veiksmīgām iestāšanās sarunām zemnieku viedoklis būtu citāds.

⁶³ Lai gan statistikas dati liecina, ka lauku tūrisma pakalpojumus izmanto aizvien lielāks skaits cilvēku, lauku tūrisma attīstību Latvijā apgrūtina daudzi faktori, tajā skaitā nepietiekamais pieprasījums (vietējais tirgus ir mazs, un vietējo iedzīvotāju ienākumi ir nepietiekami, bet ārzemju tūristiem trūkst vai nu informācijas, vai intereses par atpūtu Latvijas laukos), kā arī ir nepietiekami attīstīta infrastruktūra (īpaši tas attiecas uz ceļu kvalitāti lauku teritorijās).

pieaug bezdarbnieku skaits, kas, no vienas puses, daļai lauku iedzīvotāju samazinās ienākumus (jo nav noslēpums, ka daudzi mazie un vidējie uzņēmumi nemaksā sociālo nodokli par saviem darbiniekiem), bet, no otras puses, palielinās valsts sociālā budžeta izdevumus.

5. Daudzu zemnieku saimniecību likteni, kā arī to lauku iedzīvotāju likteni, kas gūst ienākumus no zemnieku saimniecībām, pēc iestāšanās ES noteiks ne tikai ES direktīvas un regulas, bet arī tas, kā valsts būs sagatavojusies līdzdalībai ES. Lai gan iestāšanās sarunas ir pabeigtas, tomēr vēl joprojām Latvijā pastāv iespēja mainīt savu nacionālo likumdošanu tādā virzienā, kāds būtu labvēlīgāks gan Latvijas zemniekiem, gan pārstrādes uzņēmumiem. Šādas likumdošanas pārmaiņas, lai gan ir sarežģītas, tomēr ir ieviešamas un galvenokārt prasa politisko gribu un skaidru priekšstatu par to, kādus mēs gribam redzēt Latvijas laukus, lauku iedzīvotājus un zemnieku saimniecības pēc 10 un vairāk gadiem. Ja šis priekšstats ir, tad, ņemot to vērā, vēl var paspēt nodrošināt gan tiesisko, gan ekonomisko pamatu, lai to īstenotu dzīvē.

Secinājumi par lauksaimniecības attīstības izredzēm, Latvijai iestājoties ES.

Svarīgākais secinājums, vērtējot Latvijas iestāšanās sarunu rezultātus, ir tas, ka kopumā sarunu rezultāts lauksaimniecības sadaļā ir vērtējams pozitīvi, kaut gan, iestājoties ES, saimniecību īpašniekiem nāksies pieņemt lēmumu, vai viņi vēlas kļūt par produkcijas ražotājiem vai arī saglabāt naturālo saimniecību kā daļu no "īpašā lauku dzīvesveida".

LVAEI ekspertu teorētiskie aprēķini liecina, – ja 2004. gadā Latvijā tiks saražota lauksaimniecības produkcija to kvotu ietvaros, ko atļāvusi ES, cenu pārmaiņu rezultātā Latvijas lauksaimniecības ieņēmumi varētu palielināties par 245 miljoniem latu.

Papildu lauksaimnieciskās produkcijas ražotāji tiešajos maksājumos saņems vēl 20 miljonus latu. Taču šādi ienākumi 2004. gadā būs tikai tad, ja ražotāji spēs pienācīgi sagatavoties nākotnei. Šāda sagatavošanās prasīs nopietnu darbu un investīcijas, jo, piemēram, piensaimniecības nozarē, lai uzņēmumos 2006. gadā saražotu pārdošanai 720 tūkstošus tonnu piena, ik gadu kāpinot vidējo izslaukumu par 5 procentiem, govju skaits jāpapildina par 170 tūkstošiem "galvu". Patlaban Latvijā esot aptuveni 205 tūkstoši govju.⁶⁴

⁶⁴ No LVAEI direktora A. Miglava runas Zemkopības ministrijas un lauku politikas biļetena "Agropols" rīkotajā konferencē "Latvijas iestāšanās ES: kā dzīvosim turpmāk?" http://www.lvaei.lv/zinas_search.php3 (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Īpaši svarīgi uzsvērt, ka, iestājoties ES, zemniekiem būs iespējams īstenot dažādas iespējas:

- sakārtojot saimniecību atbilstoši visām ES izvirzītajām prasībām, ražot lauksaimniecības produkciju tirgum, jo praktiski visās lauksaimnieciskās ražošanas jomās ir iespējams vai nu saglabāt pašreizējo ražošanas līmeni, vai pat paplašināt produkcijas ražošanu;
- sakārtojot saimniecību atbilstoši ES prasībām, ražot produkciju un pārdot to tiešajā tirdzniecībā;
- ievērojot lopu labturības noteikumus, saglabāt naturālo saimniecību, t. i., patērēt pašā saimniecībā visu saražoto produkciju.

Ja zemnieki izvēlas pirmo minēto variantu, t. i., ražot produkciju tirgum, tad pēc LVAEI veiktajiem aprēķiniem, saimniecība Latvijā būtu uzskatāma par lauksaimnieciskās ražošanas saimniecību jeb preču ražošanas saimniecību, ja tā atbilstu noteiktiem kvantitatīvajiem rādītājiem:

- laukaugu sējplatība vairāk par 50 ha;
- kartupeļu platība vairāk par 5 ha;
- piena lopu skaits vairāk par 50;
- cūku skaits vairāk par 100;
- liellopu skaits vairāk par 50.

Šāda saimniecība, pateicoties dažādiem ES KLP līdzekļiem (intervences cena pienam, hektārmaksājumi laukaugiem, atbalsta maksājumi mazāk labvēlīgiem apvidiem utt.), nodrošinās ienākumus, kuru līmenis būs augstāks nekā pašreizējais.

Ja ražošanas apjomi saimniecībā ir mazāki, tas liecina, ka saimniecībai nepieciešami vēl kādi citi ienākumu avoti.

Zemniekiem, kuru saimniecības šobrīd neatbilst šādām prasībām, bet kuri vēlas kļūt par lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, būs iespēja attīstīt un paplašināt ražošanu. Iestājoties ES, zemniekiem, kuriem šobrīd ir daļēji naturāla saimniecība un kuri cenšas panākt saimnieciskās darbības attīstību līdzšinējā vai citā saimnieciskā virzienā, tiks dots gan laiks, gan iespējas, jo būs iespējams saņemt atbalsta maksājumus. Maksājuma apjoms būs EUR 1000 (Ls 635) gadā, tas tiks maksāts piecus gadus pēc kārtas.⁶⁵

⁶⁵ Pasākuma mērķis ir sniegt papildu finansējumu lauku ekonomikas attīstībai dažādos virzienos, lai lauku iedzīvotājiem nodrošinātu ienākumu pieaugumu, paplašinātu nodarbinātības iespējas un vairotu viņu iemaņas uzņēmējdarbībā. Atbalsta saņemšanas noteikumi un plašāka informācija ir pieejama informatīvajā lauku politikas biļetenā "Agropols", 2003. gada 5. num. <http://www.lvaei.lv/apskatrakstureg.php?raksts=4746> (saite pārbaudīta 24.04.2003.).

Taču, kā jau minēts, pastāv vairākas iespējas kā saglabāt saimniecību, nepārveidojot to par intensīvu ražotni:

- ražot netradicionālo lauksaimniecības produkciju (piemēram, audzēt dzērvenes vai sēnes, attīstīt bioloģisko saimniekošanu);
- attīstīt lauku tūrismu;
- saglabāt naturālo saimniecību (iegūt lauksaimniecības produkciju pašpatēriņam) un gūt pamatienākumus ārpus saimniecības.

Taču nav noliedzams fakts, ka visi nevarēs sakārtot savu saimniecību vai pārorientēties uz citas produkcijas ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu. Tāpēc pirms iestāšanās ES ir svarīgi lauksaimniecības un lauku attīstības politiku veidot tā, lai ražotāji un pārstrādātāji, kuri šobrīd nespēj piemēroties ES prasībām pēc iespējas mazāk ciestu no iestāšanās sekām.

Runājot par Latvijas ražotāju un pārstrādātāju iespējām, var droši apgalvot, ka Latvijas ražotāji un pārstrādātāji, kas būs izpildījuši visas nepieciešamās kvalitātes prasības, varēs cerēt ne tikai uz vietējo patērētāju, bet arī uz citu ES valstu tirgiem. Taču tam ir nepieciešama valsts līmeņa mārketinga politika, lai padarītu Latvijas ražojumus populārūs un pieprasītus citās ES dalībvalstīs. Varēs turpināt arī sadarbību ar citiem tradicionālajiem patērētājiem ārpus ES, par to saņemot eksporta subsīdijas.

Jau tagad Latvijas pārtikas veikalu plaukti ir pārpildīti ar ES valstīs ražotajiem pārtikas produktiem, bet pēc iestāšanās ES to kļūs vēl vairāk. No vienas puses, var paredzēt, ka Latvijas ražotājiem, kuru produkcijai, visticamāk, celsies pašizmaksa un līdz ar to arī cena, būs vajadzīgi papildu resursi, lai saglabātu pircēju. Taču, no otras puses, liela daļa Latvijas patērētāju izvēlas Latvijas precī galvenokārt tāpēc, ka tā atbilst viņu gaumei. Krievijas un Holandes sierus, visticamāk, uz Latviju turpinās eksportēt tikai Lietuva, kas to dara arī līdz šim. Arī citi Latvijā ražotie piena produkti – jogurti, biezpiens, glazētie sieriņi – ir atraduši savu pircēju, kas, pilnīgi iespējams, turpinās izvēlēties tieši šos produktus. Tāpēc var secināt, ka dažu mūsu pārtikas produktu pozīcijas Latvijas tirgū netiks nopietni apdraudētas.

Lai sagatavotu un īstenotu kvalitatīvu informēšanas kampaņu, ir nepieciešama izpratne par konkrētas sociālās grupas bažām un cerībām, kas saistās ar iestāšanos ES, bet tikpat svarīga ir arī informācija, kādi būs konkrētās sociālās grupas ieguvumi un zaudējumi pēc iestāšanās. Balstoties uz pētījuma ietvaros apkopoto izziņas materiālu par Latvijas lauksaimniecības iespējām un ierobežojumiem, tiek piedāvāta informācija par iespējamajiem ieguvumiem un zaudējumiem galvenajās lauksaimniecības nozarēs.

Tā kā šā pētījuma mērķis nav kļūt par “ES iestāšanās seku rokasgrāmatu zemniekiem”⁶⁶ (jo katra saimniecība ir individuāla, un viens padoms visiem neder), turklāt Zemkopības ministrija, kā arī Latvijas Lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centrs ar saviem 26 reģionālajiem birojiem ļoti labi dara savu darbu lauksaimnieku informēšanā, tad tālāk tiks aplūkotas galvenās tendences, kādas būs novērojamas dažās lauksaimniecības nozarēs tajā gadījumā, ja Latvija iestāsies ES.

Tā kā viens no svarīgākajiem Latvijas lauksaimniecības sektoriem ir piensaimniecība, un tieši ar piensaimniecību saistītie jautājumi bija vieni no galvenajiem Latvijas iestāšanās sarunu lauksaimniecības sadaļā, tad tai arī tiks pievērsta vislielākā uzmanība.

PIENSAIMNIECĪBA

Īss situācijas raksturojums

Kopējais saimniecību skaits, kurās tur slaucamās govīs, pārsniedz 70 tūkstošus, bet 10 un vairāk govju ganāmpulki ir nepilnos 2 tūkstošos saimniecību. Viena govis ir apmēram 40 tūkstošos saimniecību.⁶⁷

Piensaimniecība Latvijā ir prioritāra lauksaimniecības nozare. Tā ir arī viena no lielākajām lauksaimniecības nozarēm (piena ražošanas īpatsvars kopējā lauksaimniecības gala produktā ir 30%, bet piena produktu īpatsvars kopējā lauksaimniecības un pārtikas produktu eksportā ir 17%, un tam ir tendence augt). Turklāt piensaimniecības nozare saņem ievērojami lielāku atbalstu nekā visas citas lauksaimniecības nozares (2001. gadā pāri par 20% no visām lauksaimniecības subsīdijām saņēma piensaimniecība, un 2002. gadā atbalsts ir palielināts vēl vairāk).

Kopējā Latvijai piešķirtā piena kvota ir 728 648 tonnu. Tomēr ES ir paredzējusi, ka Latvijai līdz 2006. gadam piena kvota būs 695 400 tonnu, un papildus 33 248 tonnas tiks piešķirtas tikai tad, ja Latvija spēš savu kvotu pildīt.

⁶⁶ Šā pētījuma mērķis drīzāk ir pārliecināt, ka ES piedāvājums nemaz nav tik slikts, tos zemniekus, kuru galvenais arguments pret iestāšanos ir “kaitējums Latvijas lauksaimniecībai”.

⁶⁷ Ziedone Bērziņa, Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības nozaru un pārstrādes attīstības departamenta direktore, “Latvijas Vēstnesis”, 28.05.2002.

Pārstrādei nodotā piena kvota⁶⁸ 464 000 tonnu pat pārsniedz esošo līmeni (2001. gadā – 403 000), un kvota tiešajai tirdzniecībai būs 231 400 tonnas.

Neatkarīgi no saimniecības lieluma, – lai varētu saražoto pienu pārdot tiešajā tirdzniecībā vai pārstrādei, ES dalībvalstu piena ražotājam ir jābūt piešķirtai piena ražošanas kvotai.

Piena kvotas tiks sadalītas starp visām govju saimniecībām, arī starp tām, kurām ir tikai pāris govju. Protams, tikai tad, ja piens tiek nodots pārstrādes uzņēmumam vai pārdots veikalim, valsts iestādēm, un tamlīdzīgi.⁶⁹ Pašpatēriņam izmantotais piens kvotēs netiks. Tuvākajā laikā par pamatu ES piena kvotu sistēmas ieviešanai kļūs piena ražotāju reģistrs, kas piešķirts katram piena ražotājam, atbilstoši iepriekšējo gadu piena pārdošanas rādītājiem pārstrādes uzņēmumiem un tiešajā tirdzniecībā.

Latvija ir lūgusi ES atļaut, sadalot kvotu, ņemt vērā 2002.–2003. gada rezultātus par pārstrādei nodoto pienu un 2003. gada datus par pārdoto pienu, ja Latvija iestāsies ES 2004. gadā. Kvotas tiks iedalītas vienu reizi, bet pēc tam tās varēs pirkt, pārdot, mantot. Kvota ir piesaistīta saimniecībai un, pārdodot saimniecību, tai līdzī nāks arī kvota.⁷⁰

Pašreiz Latvijā darbojas vairāk nekā 50 piena pārstrādes uzņēmumu, tomēr vairāk nekā 70% pārdotā piena pārstrādā 10 uzņēmumi. Pārējie pārstrādātāji strādā ar nelieliem piena apjomiem.

⁶⁸ Kas tad īsti ir kvota? “Neviena no kvotām neaizliedz ražot. Tās tikai ierobežo apjomu, par kuru var saņemt valsts atbalstu. Piemēram, zemniekam ir piena pārdošanas kvota: viņš var ražot vairāk, bet nedrīkst vairāk pārdot. Cukura ražotājs var saražot vairāk, bet produkciju, kas pārsniedz noteikto kvotu, pārdot nevis par Ls 360 tonnā, bet par Ls 100–200 tonnā. Laukaugiem kvota ierobežo platību, par kuru var saņemt hektārmaksājumus.” (LVAEI).

⁶⁹ ZM informācija, 2003. gada februāris.

⁷⁰ Saeimas Eiropas informācijas centrs; http://saule2.saeima.lv/elk/lielas_lapas/atbildes.htm (saite pārbaudīta 24.04.2003.)

15. tabula

Ieguvumi	Zaudējumi
<p>Piena sektorā intervences cena ir 1,5 reizes augstāka⁷¹ par vidējo iepirkuma cenu Latvijā⁷². Tas nozīmē, ka pēc iestāšanās ES piena ražotāji par vienu piena litru varētu saņemt 1,5 reizes augstāku samaksu. Piena ražotāju ienākumi no nodotā piena ievērojami palielinātos.</p> <p>Pārstrādei nodotā piena kvalitātes rādītāju sasniegšanā Latvijai ir piešķirts pārejas periods līdz 2006. gada 1. janvārim, un tas dos piena ražotājiem laiku, lai nodrošinātu nepieciešamos uzlabojumus saimniecībās.</p> <p>Ganāmpulka palielināšana novedīs pie ražošanas optimizācijas un līdz ar to arī pie vienas produkcijas vienības pašizmaksas samazināšanās, tādējādi palielinot saimniecības peļņu.</p>	<p>Lai Latvijas piena ražotājs varētu turpināt ražot pienu pārstrādei, būs jāievēro noteiktas lopu labturības un produkcijas kvalitātes prasības. Lielākoties tas prasīs ievērojamas investīcijas.</p> <p>Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta direktors Andris Miglavs uzskata, ka optimāls piena lopu skaits saimniecībā ir vairāk nekā 50. Ja ražošanas apjoms saimniecībā ir mazāks, tas liecina, ka saimniecībai jābūt vēl kādiem citiem ienākuma avotiem.⁷³</p> <p>Kopējais saimniecību skaits, kurās tur slaucamās govīs, pārsniedz 70 tūkstošus,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nepilnos 2 tūkstošos saimniecību ir 10 un vairāk govju ganāmpulki, ▪ aptuveni 68 tūkstošos saimniecību ir mazāk par 10 govīm, ▪ bet 40 tūkstošos saimniecību ir tikai viena gov. <p>Tas nozīmē, ka lielākā daļa no šīm saimniecībām pārlietu lielo investīciju dēļ pārtrauks ražot pienu nodošanai pārstrādes uzņēmumiem. Tāpēc aktuāls kļūst jautājums, vai Latvija spēs izpildīt savu "izcīnīto" piena kvotu?</p>

⁷¹ Piena minimālajai – mērķa – cenai ir jābūt noteiktai likumdošanā, jo, Latvijai kļūstot par ES dalībvalsti, stāsies spēkā ES Padomes 1999. gada 17. maija regula – Nolikums (EK) Nr. 1255/1999 par piena un piena produktu tirgus kopējo organizāciju. Tā 3. pantā ir noteikta mērķa cena pienotavai piegādātam pienam, kas satur 3,7% tauku, – 30,98 eiro par 100 kg. Šī mērķa cena ir noteikta laika posmam no 2000. gada 1. jūlija līdz 2005. gada 30. jūnijam.

⁷² ES dažos lauksaimniecības sektoros pastāv garantētas cenas, kuras tiek uzturētas ar intervences palīdzību.

⁷³ Saeimas Eiropas informācijas centrs; http://saule2.saeima.lv/elk/lielas_lapas/aktuali.htm

<p>Arī saimniecības ar nelielu govju skaitu varēs turpināt lopu turēšanu, jo nelielu saražotās produkcijas daudzumu pilnībā var nosegt pašpatēriņš – saražotā piena izmantošana saimniecībā uzturam vai lopu nobarošanai, jo šis daudzums netiek regulēts un noteikts kvotas apjomos.</p> <p>2005. gadā ES ieviesīs tiešos maksājumus piena sektorā. Latvijā šobrīd tiek maksātas subsīdijas govju ganāmpulku īpašniekiem, un šīs subsīdijas turpināsies līdz tiešo maksājumu ieviešanai.</p> <p>Latvijai piešķirtā prēmija par zīdītāģovīm kopā ar prēmijām par liellopiem varētu nodrošināt alternatīvu ienākumu avotu tiem zemniekiem, kas būs spiesti atteikties no piena ražošanas.</p>	<p>Ražotāji varēs saņemt tiešos maksājumus (subsīdijas), kas ir zemākas nekā “veco” ES dalībvalstu ražotājiem.</p>
--	--

LIELLOPU GAĻAS RAŽOŠANA

Īss situācijas raksturojums

Latvijā liellopu gaļas ražošanas līmenis pilnībā nenodrošina pašpatēriņa vajadzības. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes 2001. gada datiem ražotāji var nodrošināt aptuveni 80% no patērētāju pieprasījuma.

Atbalsts liellopu gaļas ražotājiem pēc iestāšanās ES ir dalāms vairākās kategorijās – liellopu speciālā prēmija⁷⁴, bulļļu, vērstu, govju kaušanas prēmija un teļu kaušanas prēmija, zīdītāģovju prēmija, kā arī papildu maksājumu “aploksne” liellopiem.

Liellopu speciālā prēmija

Šobrīd Latvijā ir 56 480 dzīvnieku, kuriem piemērojami speciālās liellopu prēmijas nosacījumi. Balstoties uz Latvijas iesniegtajiem datiem, ES ir aprēķinājusi, ka reģionālie griesti speciālajai liellopu prēmijai Latvijā piemērojami uz dzīvnieku skaitu 70 200. Šis skaitlis pārsniedz pašreizējo līmeni un paredz arī attīstības iespējas.

⁷⁴ Subsīdija bullēniem, kas vecāki par deviņiem mēnešiem.

Buļļu, vēršu, govju kaušanas prēmija un teļu kaušanas prēmija

Šobrīd Latvijā kopumā ir 143 340 šādu dzīvnieku.

Balstoties uz Latvijas iesniegtajiem datiem, ES ir aprēķinājusi, ka kaušanas prēmiju griesti Latvijai ir nosakāmi šādā līmenī: 124 320 dzīvnieku – buļļu, vēršu un govju kaušanas prēmijai un 53 280 dzīvnieku – teļu kaušanas prēmijai; kopā 177 600 dzīvnieku. ES piedāvājums pārsniedz pašreizējo līmeni un paredz arī attīstības iespējas.

Zīdītājgovju prēmija

Atbalsts par zīdītājgovīm ir cieši saistīts ar liellopu gaļas sektora attīstību, kā arī ar piena kvotu, jo daļa pašreizējo piena ražotāju laika gaitā varētu pāriet uz liellopu gaļas ražošanu, kur ES standartu izpilde ir vieglāka.

Reaģējot uz Latvijas argumentiem, ka šī nozare Latvijā ir pilnīgi jauna un ļoti strauji attīstās, piedāvājums tika palielināts līdz 19 368 dzīvniekiem, kas ievērojami pārsniedz pašreizējo līmeni. Nozarē ir ļoti lielas attīstības rezerves, jo 2002. gada novembrī Latvijā bija tikai 7647 zīdītājgovis.

Piešķirtā prēmija par zīdītājgovīm kopā ar liellopu prēmijām nodrošina alternatīvu ienākumu avotu tiem zemniekiem, kas būs spiesti aiziet no piena ražošanas.

Papildu maksājumu “aploksne” liellopiem

Latvijai pienākas papildus maksājumu “aploksne” 798 408 latu apmērā, kas atbilst dzīvnieku skaitam, kuriem šis piemaksas tiek aprēķinātas. Latvijai ir iespējas izvēlēties, kādā veidā šis piemaksas sadalīt ražotājiem, Zemkopības ministrija ir norādījusi, kā šis piemaksas tiks saņemtas kopā ar kaušanas prēmijām.

16. tabula

Ieguvumi	Zaudējumi
<p>Visās minētajās jomās Latvijas zemniekiem ir ievērojamas attīstības iespējas.</p> <p>Attīstot šo lauksaimniecības nozari, tajā nodarbināto ienākumi palielināsies, līdz ar to uzlabosies dzīves līmenis.</p>	<p>Lopu labturības prasību ieviešana prasīs noteiktus izdevumus.</p> <p>2002. gadā vēl nebija ES prasībām atbilstošu kautuvju un nebija noteikta pārstrādes uzņēmumu atbilstība ES prasībām; līdz ar to nebija gaļas produkcijas eksporta iespēju, kā arī nebija kautuvju bioloģiski audzēto liellopu kaušanai, tāpēc šajā nozarē ir nepieciešamas ievērojamas investīcijas.</p>

AITKOPĪBA

Lai gan aitu audzēšanai Latvijā ir labvēlīgi apstākļi un pieprasījums pēc šīs nozares produktiem ir gan vietējā tirgū, gan ES valstu tirgos, aitkopība šobrīd Latvijā nav starp populārākajām lauksaimniecības nozarēm. Šobrīd Latvijā ir 14 600 aitu māšu.⁷⁵ Šajā sektorā Latvijā tiek maksātas salīdzinoši lielas subsīdijas (60 latu par dzīvnieku).

17. tabula

Ieguvumi	Zaudējumi
<p>ES piedāvā atbalstu par 18 437 dzīvniekiem. Aitu sektoram ir attīstības iespējas, turklāt vairākus gadus pēc iestāšanās Latvijas aitu audzētāji saņems lielāku atbalstu nekā citās ES dalībvalstīs. ES valstīs aitas gaļas nodrošinājums sedz tikai 80 % pieprasījuma.</p> <p>Pēc iestāšanās Latvijai ir tiesības atbalsta starpību pakāpeniski izlīdzināt 5 gadu laikā.</p>	<p>ES atbalsts aitu mātēm ir mazāks un tiek aprēķināts atšķirīgi. Šobrīd ES par aitu māti maksā 21 eiro gadā, ja ganāmpulkā ir 10 un vairāk aitu māšu. Latvijā atbalsta apjoms ir 60 latu gadā, ja ganāmpulkā ir vismaz 30 aitu māšu un saimniecība ir ieguvusi šķirnes dzīvnieku audzēšanas saimniecības statusu.</p>

CŪKKOPĪBA

2002. gada 1. janvārī valstī bija 428 000 cūku, kuras izvietotas 56 288 ganāmpulkos. 60% no visiem dzīvniekiem atrodas ganāmpulkos, kuros ir vairāk par desmit sivēnmātēm. 2001. gadā saražoti attiecīgi 31,6 tūkstoši tonnu gaļas, kas ir 59,2% no pašnodrošinājuma. Cūkgaļas patēriņš valstī pēdējo trīs gadu laikā nedaudz samazinās. 2001. gadā tas bija 53,34 tūkstoši tonnu.

⁷⁵ Tieši par aitu mātēm ES KLP ietvaros ir iespējams saņemt prēmiju.

18. tabula

Ieguvumi	Zaudējumi
<p>Cūkkopības nozarē nav kvotu sistēmas, tā ir viena no liberālākajām Eiropas Savienības sistēmām.</p> <p>Ņemot vērā Eiropas pamatnostādnes par valsts atbalstu, var tikt maksātas nacionālās subsīdijas ciltsdarba pasākumu realizācijai.</p> <p>Kā cūkgaļas tirgu regulējošais mehānisms ES darbojas cūkgaļas intervence.</p>	<p>Eiropas Savienībā nav tiešo atbalsta maksājumu cūkkopībai.</p> <p>2003. gada sākumā Latvijā bija tikai 2 ES prasībām atbilstošas kautuves, un nav noteikta pārstrādes uzņēmumu atbilstība ES prasībām, līdz ar to ir nelielas gaļas produkcijas eksporta iespējas. Ja saglabāsies pašreizējā valsts politika, mazajām, ES standartiem neatbilstošajām kautuvēm būs jāpārtrauc sava līdzšinējā darbība.</p> <p>Nav ieviesta vienota cūku liemeņu klasifikācijas sistēma un kontroles mehānisms, tāpēc netiek diferencēta samaksa par cūkgaļu atbilstoši liesās gaļas iznākumam liemenī.</p>

PUTNKOPĪBA

Šobrīd Latvijā mājputnu audzēšana ir sadalījusies divos ražošanas virzienos – lielie putnu audzēšanas uzņēmumi ar intensīvu ražošanu un nelielas piemājas saimniecības, kas ražo produkciju ierobežotam patērētāju lokam.

Lielajos putnkopības kompleksos ir ieviestas jaunākās tehnoloģijas, un tur tiek saražota lielākā putnkopības produkcijas daļa.⁷⁶

Latvijā par tirgum orientētu saimniecību pašlaik var uzskatīt saimniecības ar mājputnu skaitu vairāk par 350. Šim kritērijam atbilst 127 saimniecības jeb 0,2% no kopējā skaita.

Patlaban Latvijas tirgus pieprasījums pēc putnu gaļas ir lielāks nekā piedāvājums, kas savukārt rada labvēlīgu situāciju importa produkcijai. Putnu gaļas tiek importēts vairāk nekā saražots valstī, bet putnu olu ražošana praktiski nosedz pašnodrošinājumu.

⁷⁶ 75% no putnkopības produkcijas ražo A/S “Ķekava” un A/S “BALTICOVO”, kurām ir savas kautuves un pārstrādes cehi. Tās pārstrādā tikai savā uzņēmumā izaudzētos putnus un saražotās olas. Lai izvairītos no infekcijas draudiem, mazajās saimniecībās izaudzētos putnus šajās kautuvēs nekauj.

AUGKOPĪBA

Viena no Latvijas lauksaimnieciskās ražošanas pamatnozārēm ir augkopība, savukārt prioritārās augkopības nozares ir graudkopība un rapša audzēšana.

Graudu audzēšana

Labības ražošana Latvijā ir sasniegusi pilnu pašapgādes līmeni ar vietējiem pārtikas graudiem, un kopš 2001. gada tas bijis augstāks par 100%. Eksporta apjomi 2001. gadā sasniedza 100 000 tonnu.

Atbalsts laukaugu sektorā veido vislielāko daļu no ES tiešo maksājumu apmēriem. Tie ir atbalsta maksājumi zemniekiem par katru laukaugu hektāru, kurus zemnieki saņem papildus ienākumiem par saražoto produkciju.

Uz tiešajiem maksājumiem par sējplatību var pretendēt ražotāji, kas būs izpildījuši šādus nosacījumus:

- a) kopējā graudaugu, pākšaugu un eļļas augu platība saimniecībā ir 15 un vairāk ha (šis nosacījums var tikt mainīts);
- b) platība apsēta ar sertificētu sēklu vai noteiktām prasībām atbilstošu, Valsts augu aizsardzības dienesta pārbaudītu sēklu;
- c) ražotājs deklarējis iegūtās ražas apjomu un izmantošanas veidu.

Kartupeļu audzēšana

19. tabula

Ieguvumi	Zaudējumi
<p>Pēc iestāšanās ES cietes kartupeļu audzēšana varētu būt ienesīga un stabila nodarbošanās aptuveni 150–170 saimniecībām. Pašlaik piedāvātie 40% tiešo maksājumu ir Ls 26,09 par tonnu cietes, ar nosacījumu, ka cietes saturs ir 17%, tie sasniedz arī Ls 5,22 tonnā kartupeļiem, un tas ir nedaudz vairāk par 2002. gada subsidēšanas līmeni.</p>	<p>Kartupeļu ciete ir viens no produktiem, uz ko attiecināmas ražošanas kvotas. Iestājoties ES, kartupeļu cietes ražošanas kvota būs 5776 tonnas, kas atbilst aptuveni 30 000 tonnām kartupeļu ar 17% cietes saturu pārstrādei.</p>

Cukura ražošana

Cukura ražošanā ir iestājusies nopietna krīze, un šīs nozares tirgus sakārtošana ir nozīmīga, lai cukura ražošana Latvijā varētu pastāvēt. Nozares sakārtošanā ir svarīgi nepazaudēt ES noteikto cukura ražošanas kvotu.

2003. gada plānotā cukura ražošanas kvota – 66 000 tonnas – atbilst ES noteiktajai cukura ražošanas kvotai – 66 505 tonnām – pēc valsts iestāšanās ES, tādējādi var uzskatīt, ka tā ir optimāla, jo abām Latvijas cukura ražotnēm – Jelgavas un Liepājas – pēc iestāšanās ES nevajadzēs ne būtiski samazināt, ne arī palielināt ražošanas apjomus. Taču noteiktā kvota neparedz nozares attīstību.

Bioloģiskā lauksaimniecība

Atbalsts bioloģiskajai lauksaimniecībai Latvijā tiks nodrošināts arī pēc iestāšanās Eiropas Savienībā no ES strukturālajiem fondiem.

LAUKU ATTĪSTĪBA

Tā kā lauku attīstības pasākumi, kas tiek piedāvāti Latvijai, kā arī finansējuma apjoms šo pasākumu realizācijai, ir ļoti plaši, tad šoreiz nebūs “ieguvumu” un “zaudējumu”. Tas, ka nebūs “zaudējumu” ir jāuzsver īpaši, jo, lai gan ir dzirdēti argumenti, ka ES Latvijas zemniekiem maksās par “nekā nedarišanu” un zemes atstāšanu atmatā, kā arī par apmežošanu, nevis lauksaimnieciskās produkcijas ražošanu, tomēr Latvijas laukos ienāks reāli līdzekļi, kas netiks ņemti ne no vienas citas Latvijas tautsaimniecības nozares, un tas, šķiet, ir liels ieguvums. Galvenie fakti par lauku attīstības pasākumiem:

1. Ieguvumi no līdzekļiem, kas būs pieejami caur lauku attīstības pasākumiem, vismaz daļēji kompensē tos zaudējumus, kas varētu rasties Latvijas zemniekiem, saņemot mazākus tiešos maksājumus, nekā saņem zemnieki jau esošajās ES dalībvalstīs.
2. Lauku attīstībai 2004. gadā būs pieejams 10 reižu vairāk līdzekļu nekā 2002. gadā. Daļa no šīs naudas kalpos kā tiešs finansiāls atbalsts zemniekiem par dzīvošanu laukos un zemes apsaimniekošanu.
3. Īpašu atbalstu saņems tie, kas vēlēšies attīstīt savas saimniecības.
4. Ir paredzēts īpašs atbalsts pamesto lauksaimniecībā izmantojamo zemju apstrādei, lai tās atrastos normālas vides stāvoklī. Šī prasība ir saistīta ar milzīgo pamesto zemju apjomu aizaugšanu un latvāņu izplatību.

5. 2004. gadā Latvijā lauku attīstības pasākumiem no ES būs pieejami 53 miljoni latu. Šie pasākumi ietver:
- atbalstu hektārmaksājumu veidā mazāk labvēlīgajiem apvidiem (paredzams, ka par tādiem pēc iestāšanās varēs uzskatīt 85% Latvijas lauksaimniecības zemes, t. i., izņemot Rīgu un Zemgali);
 - agrovīdēs saglabāšanu (hektārmaksājumi par lauku ainavas, vides daudzveidības saglabāšanu u. tml.);
 - pagaidu atbalstu daļēji naturālajām saimniecībām (līdz 600 latu uz saimniecību gadā – līdz 5 gadiem);
 - pagaidu atbalstu hektārmaksājumu veidā (maksimāli Ls 120 par hektāru līdz 5 gadiem, pakāpeniski samazinot) ES pārtikas un darba drošības, higiēnas, vides, labturības u. tml. prasību ieviešanai jaunajās dalībvalstīs;
 - atbalstu ražotāju grupu izveidei un tehnisko palīdzību, turpinot *SAPARD* pasākumus.

PIELIKUMI

Pielikums Nr. 1

Aptaujas anketa

1. Vai esat domājis par to, kā iestāšanās ES skars tieši Jūs?
2. Kā vērtējat savu informētību par Latvijas iestāšanos ES? Ko Jūs par to zināt?
3. Kas Jums ir bijis galvenais informācijas avots par Latvijas iestāšanos ES? (avīzes, televīzija, EIB, EIC?)
4. Kādas informācijas Jums trūkst? Ko Jūs nezināt par Latvijas iestāšanos ES, bet vēlētos uzzināt?
5. Vai Jūs esat pārrunājis/apspriedis ģimenes vai draugu lokā jautājumus par Latvijas iestāšanos ES?
6. Ko Jūs pašlaik domājat – vai Latvijai būtu jāiestājas ES?
7. Kas Latvijas iedzīvotāju dzīvē varētu uzlaboties pēc Latvijas iestāšanās ES?
8. Kas varētu uzlaboties tieši zemnieku dzīvē?
9. Kas Latvijas iedzīvotāju dzīvē varētu pasliktināties pēc Latvijas iestāšanās ES?
10. Kas varētu pasliktināties tieši zemnieku dzīvē?
11. Vai, Jūsprāt, zemniekiem varētu būt īpaša, no citiem Latvijas iedzīvotājiem atšķirīga attieksme pret iestāšanos ES?
12. Vai Latvijas iestāšanās ES varētu ienest kādas būtiskas pārmaiņas tieši Jūsu (Jūsu ģimenes) dzīvē? Kuras no Jūsu problēmām tā varētu palīdzēt atrisināt? Kuras no Jūsu problēmām Latvijas iestāšanās ES varētu padziļināt?
13. Kas pēc iestāšanās ES varētu skart tieši Jūsu saimniecību – kvotas, tiešie maksājumi, cenu atbalsts vai kas cits?

Vai Jūs skars ES lopu labturības prasības? (Respektīvi, vai respondents būs spiests pārbūvēt vai rekonstruēt kūti?)

Vai produkcijas kvalitātes standarti, kādi ir nepieciešami ES kontekstā, ir augstāki par tiem, ko Jūs šobrīd ievērojat savā saimniecībā?

14. Vai, Jūsaprāt, Latvija ir gatava kļūt par ES dalībvalsti?

15. Kādu Jūs paredzat referendumu par iestāšanos ES rezultātu Latvijā?

16. Ko Jūs vēl gribētu piebilst pie tā, ko jau runājām par Latvijas iestāšanos ES?

17. Vai esat pieteicis/saņēmis *SAPARD* finansējumu?

Ja nē, kāpēc? + varianti: pārāk sarežģīta procedūra, saimniecība neatbilst kritērijiem, nebija laika, nebija vajadzības, citi iemesli.

18. Ziņas par respondentu:

18.1. specializācija,

18.2. saimniecības lielums – zeme, lopu skaits,

18.3. ģimenes lielums,

18.4. ienākumu avoti – cik % no ienākumiem tiek gūti no saimniecības?

Vai Jūs varētu pateikt, kāda ir jūsu vidējā alga no darba saimniecībā?

Būtu jānoskaidro, vai citi ģimenes locekļi gūst kādus ienākumus – strādā algotu darbu? Vai respondents ir vienīgais apgādnieks?

Vai Jūs šobrīd saņemat subsīdijas vai citu atbalstu no valsts budžeta?

Vai Jūs būtu gatavs pamest lauksaimniecisko ražošanu (ja tas nebūtu rentabli)?

Vai Jums ir nodarbinātības alternatīvas?

Pielikums Nr. 2

Pētījuma izstrādes gaita un izmantotā metodoloģija

Pētījuma izstrāde tika sadalīta vairākos posmos un katrā posmā noteikts konkrēts mērķis.

Darba izstrādes 1. stadijā mērķis bija pētīt zemniekus kā sociālu grupu un noskaidrot viņu attieksmi pret iestāšanos ES, kā arī galvenās cerības un bažas, kas saistās ar šo iestāšanos;

Izmantotā metodika:

- veikto socioloģisko pētījumu analīze;
- socioloģisks pētījums (ar standartizētas intervijas palīdzību tika aptaujāti 199 zemnieki visos Latvijas reģionos – Vidzemē, Kurzemē, Latgalē un Zemgalē. Socioloģiskā pētījuma realizācija tika uzticēta P. Stradiņa Universitātes socioloģijas katedrai);
- daļēji strukturētas intervijas, kuras veica pētījuma autore un tādējādi ieguva plašu kvalitatīvu informāciju. Ar daļēji strukturētas intervijas palīdzību (visi atvērtie jautājumi) tika veikts kvalitatīvs pētījums, aptaujājot 21 zemnieku 9 Latvijas rajonos.

Darba izstrādes 2. stadijā mērķis bija analizēt zemnieku cerības un bažas, lai noskaidrotu, cik tās ir pamatotas.

Pētot zemnieku bažu un cerību pamatotību, tika apkopota informācija par ieguvumiem uz zaudējumiem dažās lauksaimnieciskās ražošanas nozarēs.

Apkopojot informāciju un veicot ekspertu intervijas, izkristalizējās vairākas galvenās problēmas, ar kurām iestāšanās gadījumā saskarsies gan zemnieki – lauksaimnieciskās produkcijas ražotāji, gan lauksaimnieciskās produkcijas neražotāji, gan arī produkcijas pārstrādātāji un patērētāji.

Izmantotā metodika:

- dokumentu analīze;
- statistikas datu analīze;
- ekspertu intervijas.

Darba sagatavošanas stadijā bija jāizstrādā un jāpiedāvā lauksaimniecības politikas veidotājiem ieteikumi galveno problēmu risināšanai, ar kurām iestāšanās gadījumā saskarsies gan zemnieki – lauksaimnieciskās produkcijas ražotāji, gan tās neražotāji, gan produkcijas pārstrādātāji, gan patērētāji.

Izmantotā metodika:

- dokumentu analīze;
- apaļā galda diskusija ar nozares ekspertiem.

IZMANTOTIE AVOTI

Latvijas un citu valstu politikas svarīgākie dokumenti

Eiropas Komisijas 30. janvārī publicētais problēmdokuments

http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=IP/02/176|0|RAPID&lg=EN;

Kopenhāgenas sammita gala secinājumi

<http://www.politika.lv/index.php?id=105168&lang=lv>

“Lauku problēmu risināšanas un lauku attīstības koncepcija”

<http://www.irlgov.ie/daff/Publicat/Review2000/Files/Chapter8/Chapter8-7.htm>

“Latvijas lauku attīstības plāna projekts”

<http://www.zm.gov.lv/data/laukuattplans.pdf>

“2003. gada lauksaimniecības attīstības programma”

http://www.zm.gov.lv/data/zmprog_081002.doc

“Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programma”

<http://www.zm.gov.lv/country/index.php?id=6323&searchtxt=nelauksaimnieciskās>

Latvijas valsts iestāžu mājas lapās pieejamā informācija

Ārlietu ministrijas mājas lapa

<http://www.am.gov.lv>

Zemkopības ministrijas mājas lapa

<http://www.zm.gov.lv>

Eiropas integrācijas biroja mājas lapa
<http://www.eib.lv>

Pārtikas un veterinārais dienests
<http://www.pvd.gov.lv>

Statistikas dati

Latvijas centrālā statistikas pārvalde
<http://www.csb.lv>

Informācija par spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem

<http://www.nais.dati.lv>
www.likumi.lv

Latvijas un ārzemju preses izdevumi

Latvijas un ārzemju pētniecības iestāžu mājas lapās pieejamie pētījumi
un informācija

TABULU UN ATTĒLU RĀDĪTĀJS

Tabulas

1. tabula. Zemnieku atbildes uz jautājumiem <i>Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?</i> un <i>Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?</i>	40
2. tabula. Vai iestāšanās ES sekmēs Latvijas ekonomisko izaugsmi kopumā?	42
3. tabula. Vai iestāšanās ES palielinās Latvijas drošības līmeni?	43
4. tabula. Vai iestāšanās ES palielinās Latvijas lauku attīstības iespējas?	43
5. tabula. Vai Latvijas ekonomika izputēs nevienlīdzīgas konkurences dēļ?	44
6. tabula. Vai Latvijas zemnieki nespēs nodrošināt mājdzīvnieku labturības nosacījumus?	45
7. tabula. Vai Latvijas ražotāji un pārstrādātāji nevarēs nodrošināt ES noteiktos produkcijas sanitāros un higiēnas standartus?	46
8. tabula. Zemnieku atbildes uz jautājumiem <i>Kādas pozitīvas un kādas negatīvas pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc iestāšanās ES?</i>	47
9. tabula. Vai palielināsies kredītu pieejamība zemniekam?	48
10. tabula. Vai paplašināsies produkcijas noieta tirgus?	49
11. tabula. Vai pieaugs zemnieku peļņa no savām saimniecībām?	50
12. tabula. Vai Latvijas tirgu aizņems ārzemju pārtikas produkti?	51
13. tabula. Vai lopu labturības standarti prasīs rekonstruēt kūtiņus, bet zemniekiem tam nepietiks līdzekļu?	52
14. tabula. Vai ES produkcijas kvalitātes standarti zemniekiem būs nesasniedzami?	53
15. tabula. Ieguvumi un zaudējumi piensaimniecības nozarē	60
16. tabula. Ieguvumi un zaudējumi liellopu gaļas ražošanas nozarē	62
17. tabula. Ieguvumi un zaudējumi aitkopības nozarē	63
18. tabula. Ieguvumi un zaudējumi cūkkopības nozarē	64
19. tabula. Ieguvumi un zaudējumi kartupeļu cietes ražošanas nozarē	65

Attēli

1. attēls. Lauksaimniecībā nodarbināto īpatsvars % no tautsaimniecībā nodarbinātajiem Latvijā, ES un kandidātvalstīs (2000. gada dati)	14
2. attēls. Dažu pārtikas preču cenas eiro Eiropas pilsētās (2002. gada septembris)	26
3. attēls. Gaļas cenas eiro dažās Eiropas pilsētās (2002. gada septembris)	26
4. attēls. Mājsaimniecības izdevumu sadalījums Latvijā (2002. gada dati)	28
5. attēls. Zemākās un augstākās PVN likmes pārtikai ES dalībvalstīs (2002. gada dati) . . .	30
6. attēls. Balsojuma rezultāti par iestāšanos ES, ja referendums būtu noticis 2003. gada martā	36
7. attēls. Galvenie iemesli, kāpēc aptaujātie balsotu PRET iestāšanos ES	36
8. attēls. Zemnieku informētības pašnovērtējums par ES jautājumiem	37
9. attēls. Zemnieku atbildes uz jautājumu <i>Kāpēc Latvijai būtu jāiestājas ES?</i>	41
10. attēls. Zemnieku atbildes uz jautājumu <i>Kāpēc Latvijai nebūtu jāiestājas ES?</i>	44
11. attēls. Zemnieku atbildes uz jautājumu <i>Kādas pozitīvas pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc iestāšanās ES?</i>	48
12. attēls. Zemnieku atbildes uz jautājumu <i>Kādas negatīvas pārmaiņas notiks zemnieku dzīvē pēc iestāšanās ES?</i>	51

Sagatavota iespiešanai SIA "Nordik". Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9,
Rīgā, LV-1007, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta a/s "Preses nams" poligrāfijas grupā "Jāņa sēta".